

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2012

Martina Michalková

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Kombinované štúdium

2010-2012

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Martina Michalková

Terapia s asistenciou psov (canisterapia) ako nástroj pri rozvíjaní
jemnej, hrubej motoriky a odbúravaní spazmov tela u klientov
s ťažkým telesným a mentálnym postihnutím v Domove sociálnych
služieb Synnómia v Žiline

Praha 2012

Vedúci diplomovej práce:

PhDr. Pavel Bryndzák, PhD.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Combined (Part-Time) Studies

2010-2012

DIPLOMA THESIS

Martina Michalková

Dog assisted therapy (canistherapy) as the instrument of soft, harsh
mobility development and degrade of body spasms of clients with
heavy physical and mental disability in the Home of social services
Synnómia in Žilina

Prague 2012

The diploma work supervisor:

PhDr. Pavel Bryndzák, PhD.

PREHLÁSENIE

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovávaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením mojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa 15.03.2012

Martina Michalková

POĎAKOVANIE

Chcela by som poďakovať svojmu vedúcemu diplomovej práce PhDr. Pavlovi Bryndzákovi, PhD. za odborné vedenie, za pomoc a rady, ktoré mi poskytol pri vypracovávaní tejto práce.

ANOTÁCIA

Diplomová práca sa zaoberá problematikou využitia canisterapie pri ľuďoch s ťažkými telesnými a mentálnymi handicapmi, ktoré ovplyvňujú motoriku a mobilitu ich tela. Teoretické poznatky sú využité v praktickej aplikácii spojené s našimi dlhoročnými skúsenosťami práce so psami a handicapovanými ľuďmi. Canisterapia má významné miesto pri práci s ľuďmi a touto diplomovou prácou sme chceli poukázať na možnosť ovplyvňovania fyzických možností človeka prostredníctvom jeho psychickej stránky formou motivácie.

Kľúčové pojmy:

Zooterapia. Canisterapia. Polohovanie. Pes ako zdroj stimulov. Plemená psov.

ANNOTATION

The diploma thesis is about problematic of canistherapy usage of people with heavy physical and mental disabilities, which have an effect on motor activity as well mobility of their body. Theoretical knowledge is used in practical application composed with our long lasting experiences of work with dogs and disabled peoples. Canistherapy has important place by work with peoples and through this diploma thesis we wanted to show the connection as the possibility to have an impact on physical possibilities of person, through his mental condition by motivation.

Keywords:

Zootherapy. Canistherapy. Positioning. The dog as a source of impulses. The breeds of dogs.

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 ZOOTERAPIA.....	12
1.1 Zooterapia od minulosti po súčasnosť.....	13
1.2 Typy zooterapie.....	16
2 CANISTERAPIA.....	22
2.1 Vymedzenie canisterapeutickej terminológie.....	25
2.2 Plemená psov vhodné na canisterapiu.....	28
3 POLOHOVANIE.....	31
3.1 Príklady z vlastnej praxe.....	35
3.2 Techniky aktivít a terapie s asistenciou psov pri klientoch po detskej mozgovej obrne so spastickou kvadruparézou, s hypotóniou axiálneho svalstva, mentálnou retardáciou na podklade kortiko- subkortikálnej atrofie CNS perinatálnej etiológie.....	36
3.3 Rozvíjanie a precvičovanie jemnej motoriky.....	38
3.4 Techniky na rozvoj hrubej motoriky.....	39
3.5 Techniky aktivít a terapie s asistenciou psov pri klientoch po detskej mozgovej obrne so spastickou kvadruparézou na podklade závažnej difúznej cerebrálnej lézie a so závažnou mentálnou retardáciou spojenou s poruchou vývoja reči, inkontinentio urinae et alvae.....	40
4 CANISTERAPIA U KLIENTA S VIACNÁSOBNÝM, KOMBINOVANÝM POSTIHNUTÍM.....	42
4.1 Pes ako zdroj stimulov.....	42
5 EMPIRICKÁ ČASŤ.....	45
5.1 Cieľ výskumu.....	45
5.2 Výskumné hypotézy.....	45

5.3 Výskumná vzorka.....	46
5.4 Metódy výskumu.....	46
5.5 Organizácia a spracovanie výskumu.....	47
5.6 Výsledky výskumu.....	55
5.7 Odporúčania pre prax.....	59
ZÁVER.....	61
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	62

ÚVOD

Úvodom by sme radi poznamenali, že canisterapia sa stala súčasťou nášho života pred siedmimi rokmi a odvtedy sa jej s nadšením venujeme. Aktívne ju vykonávame pri ľuďoch všetkých vekových kategórií, pri zdravých deťoch, ale venujeme sa jej hlavne pri ľuďoch handicapovaných. Pre nás sa stala srdcovou záležitosťou, naplňa nás pocit pomoci druhým pomocou našich psov a myslíme si, že pri tejto činnosti musí človek cítiť v srdci potrebu pomáhať a pochopiť problémy iných.

Pomoc sa v dnešnej dobe stala neodmysliteľnou hodnotou a zároveň súčasťou ľudského života. Pomáhanie však nie je také samozrejmé, akoby sa mohlo na prvý pohľad zdať.

Z uvedeného dôvodu a z dôvodu, že nás motivovala naša práca, sme sa rozhodli napísať diplomovú prácu, v ktorej uvádzame výsledky z našej praxe pri deťoch so silnými handicapmi v psychickej ale aj fyzickej oblasti. Zamerali sme sa na využitie našich psov a výsledky uvádzame v druhej časti našej práce.

V dnešnom svete, ktorý sa zameriava hlavne na materiálne statky, sa na pomoc mnohokrát zabúda. Pri handicapovaných ľuďoch by sa tak ale určite nemalo stať, pretože pomoc je pre nich základnou ľudskou hodnotou, ktorá ovplyvňuje ich životy, bez ktorej by mnohokrát nemohli ani prežiť a zároveň im dáva aj zmysel. Canisterapia, ako aj jej výkon, je pre nás srdcovou záležitosťou.

Pomocou psov poskytujeme handicapovaným ľuďom niečo z vonkajšieho sveta, a práve to je pre nich veľmi podstatné. Táto činnosť by sa mala vykonávať profesionálne a mala by byť aj profesionálne vedená.

Canisterapeut by mal byť profesionál, ktorý svoju prácu vníma ako poslanie, a ktorý má srdce a myseľ otvorenú nielen pre ľudí, ale aj pre zvieratá, ktorým v tomto prípade vďačíme za veľa. Výkonom svojej práce totiž pôsobí nielen na emocionálnu a fyzickú stránku človeka, ale aj na veľmi podstatnú zložku a tou je welfare zvieratá.

Diplomová práca sa skladá z teoretickej a empirickej časti. Teoretickú časť tvoria štyri kapitoly a každá kapitola tvorí ďalšiu podkapitolu. V prvej časti sa venujeme definovaniu zooterapie a jej historickému vymedzeniu, ktoré tvorí základ canisterapie. Druhá časť je venovaná canisterapii, jej terminológii a vhodnosti plemien na túto prácu. Tretia kapitola je venovaná špeciálnej technike, ktorú využívame v rámci canisterapie – polohovaniu a príkladom z vlastnej praxe. V štvrtej kapitole charakterizujeme canisterapiu u klientov s viacnásobným, kombinovaným postihnutím a zameriavame sa na psa ako sprostredkovateľa kontaktu a zdroja stimulov. Piatu kapitolu diplomovej práce tvorí empirický výskum, ktorého cieľom bolo poukázať na canisterapiu ako významnú súčasť práce pri ľuďoch s ťažkými kombinovanými handicapmi. Na základe výsledkov výskumu je potrebné vypracovať odporúčania pre prax, ktoré môžu slúžiť pracovníkom zariadenia, ktorí využívajú pri svojej práci metódu canisterapie a spolupracujú s canisterapeutom. Odporúčania môžu dopomôcť lepšie si naplánovať a spojiť fyzioterapeutické a canisterapeutické techniky v rámci praxe.

Naším cieľom bolo poukázať na pozitívne pôsobenie canisterapie a jej techník v rámci práce s klientmi. Pôsobili sme nielen na psychickú stránku, ale rozvíjali sme aj fyzické možnosti klientov s kombinovanými handicapmi. V dnešnej dobe je väčšinou málo času, ktorý je vyhradený na humánne aktivity. U nás je to ale naopak. Snažíme sa pomáhať ľuďom práve pomocou našich psov, ktorí sú členmi našich rodín a vo zvýšenej miere dbáme na ich potreby.

Každý, aj malý posun vpred, ktorý vidíme u ťažko handicapovaných ľudí, nás v našej práci len utvrdzuje a spôsobuje nám radosť a pocit naplnenia. Spojenie profesionálneho prístupu, skúsenosti a citovej stránky hrá pri canisterapii veľkú rolu. Človek musí byť obozretný a dávať pozor na všetky okolnosti. Správne vykonaná práca sa odzrkadlí v spokojnosti klienta, jeho rodičov, pracovníkov zariadenia, samotných psov, ale aj canisterapeuta. Pre nás sa výkon tejto činnosti stal srdcovou záležitosťou.

1 ZOOTERAPIA

Freeman (In. Velemínský et al., 2007) hovorí o zooterapii ako o pozitívnom až liečebnom pôsobení zvierat'a na človeka. Či už ide o zlepšenie motoriky, komunikácie, pamäte alebo zmiernenie stresu, je tu zviera v pozícii prostredníka čiže koterapeuta.

Zviera môže pre klienta znamenať veľmi veľa. Dokáže sprostredkovať komunikáciu so svetom, rozveseliť v smutných chvíľach, môže pomôcť od fyzickej bolesti alebo rozcvičiť stuhnuté svalstvo. Je si treba ale uvedomiť, že na druhej strane vôdzky je človek – zoterapeut. On rozhoduje o tom, kedy a ako prítomnosť zvierat využít' k zmierneniu ľudského trápenia Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Mojžíšová, Lacinová, Šemberová hovoria o zooterapii (zvieratami podporovanej terapii) ako o súhrnnom termíne pre rehabilitačné metódy a metódy psychosociálnej podpory zdravia, ktoré sú založené na využití vzájomného pozitívneho pôsobenia pri kontakte medzi človekom a zvierat'om Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Prítomnosť zvierat v ústavoch sociálnej starostlivosti a domovoch dôchodcov zmierňuje u nových klientov stresy s adaptáciou a u tých, ktorí sú v zariadení dlhodobo, motivujú zvieratá k aktívnemu spôsobu života, takže je tu sociálna klíma menej napätá. Celkovo sa zlepšuje komunikácia uzavretej skupiny klientov s vonkajším svetom. Ťažko postihnutí a nepohybliví ľudia majú viac priamych kontaktov s okolím, nie sú odkázaní iba na televíziu alebo rozhlas Nerandžič (2006).

Poznáme veľmi veľa druhov zooterapie. Freeman (In. Velemínský et al., 2007) opisuje napríklad felinoterapiu (využitie mačky v rámci zooterapie), hipporehabilitáciu (využitie koňa v rámci zooterapie), delfinoterapiu (využitie delfína v rámci zooterapie), lamaterapiu (využitie lamy v rámci zooterapie), insektoterapiu (využitie hmyzu v rámci zooterapie), ornitoterapiu (využitie vtákov v rámci zooterapie).

Ďalšie zvieracie druhy sú využívané bez jasnejšieho označenia. Väčšinou bývajú zaradené medzi ďalšie druhy zooterapie, alebo sú nazývané

opisom (napríklad terapia akvarijnými rybičkami). Najčastejšie medzi ne patria malé domáce zvieratá ako drobné hlodavce, rybičky, obojživelníky, plazy a tiež hospodárske zvieratá, hlavne kozy, ovce, ale aj prasatá. Často bývajú využívané v rámci rôznych fariem, kde je k dispozícii veľmi veľa druhov zvierat. Taktiež sú to voľne žijúce zvieratá a exotické zvieratá napríklad v zoo Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

V našej práci sa budeme bližšie zaoberať canisterapiou, ktorú predstavíme v nasledujúcej kapitole.

1.1 Zooterapia od minulosti po súčasnosť

Pre najrôznejšie druhy pomoci je využívanie zvierat rovnako staré ako ich domestikácia. V tomto ohľade o prvenstvo bojujú koza a pes Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Spoločná história vývinu psa ako ľudského spoločníka je podľa rôznych prameňov datovaná odlišne (10-60 tisíc rokov). Je však nesporné, že pes od samého začiatku spolužitia s človekom plnil okrem funkcie pomocníka (lovecký, strážny, dopravný, pastevecký) aj spoločenskú a hygienickú funkciu. Svedčia o tom rôzne archeologické nálezy, medzi ktoré patrí napríklad spoločné pochovávanie Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Neskôr, v už viac zachytených dejinných etapách, zaujímali zvieratá rôzne výsadné postavenia. V starovekých civilizáciách akými bol starý Egypt, Sumer, Etiópia, Assýria, Perzia, Babylon, India, civilizácie Inkov, inuitské kmene, Gréci či Rímania sa vyskytuje množstvo dôkazov o uctievaní či spoločenskom využívaní psov alebo mačiek Lacinová (In. Velemínský, 2007).

Starý Orient sa mohol pýšiť veľkým počtom zámerne vyšľachtených plemien psov, ktoré sa využívali výlučne pre spoločenské účely. V stredoveku mali vzťahy k zvieratám obojaký charakter. Uplatňoval sa tu väčšinou cirkevný vplyv Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Človek v tesnom spolužití so zvieratami v drsných prírodných podmienkach, ktoré bolo otázkou prežitia, zaznamenal aj možnosti ich liečebného využívania, a tak začal využívať liečivú symbiózu so zvieratami

rôznym spôsobom. Odhliadnuc od priamych foriem fyzického pôsobenia (antibiotiká v slinách, živočíšne teplo), je základným princípom tohto liečebného pôsobenia skutočnosť, že živý organizmus má, ako bioenergetický zdroj, schopnosť prebúdzat' samoliečiteľské schopnosti iného organizmu. V prípade človeka tu tiež pôsobia psychologické účinky aktivácie pozitívnych citov, antistresové aj antidepresívne mechanizmy. Toto sa začalo masívne uplatňovať hlavne v dnešnej dobe, kedy už nie je kontakt človeka s prírodou taký častý a vzťah ľudí k zvieratám sa veľakrát zúžil iba na konzumný vzťah. Tu zohráva rolu „domáci miláčik“, ktorý zastupuje mnohé chýbajúce funkcie v sociálnej oblasti Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Už v minulosti ľudia zámerne uplatňovali liečebnú moc kontaktu so zvieratami – zooterapiu v rôznych krajinách. Napríklad v Belgickom Gheel bolo už od 8. do 9. storočia známe terapeutické nasadzovanie zvierat ako doplnkovej terapie zdravotne postihnutých. V Anglicku existoval od 18. storočia ústav pre duševne chorých na klinike York Retreat v Yorkshire, kde sa pacienti starali o záhradku a malé zvieratá. Pred 200 rokmi mnísi z kláštora v Yorku odporúčali zvieratá a hovorili, že chorému pomáha modlitba a zvierania nielen na tele, ale aj na duchu. V nemeckom Bethle vzniklo v 19. storočí centrum pre epileptikov, ktoré využívalo liečebnú silu psov, oviec, mačiek, kôz a neskôr aj vtákov či koní. V modernej forme toto zariadenie existuje dodnes. Tieto prvé pokusy využívanie zvierat boli však zabudnuté a málo zaznamenané Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Podľa zachovaných správ sa prvé použitie zvierat v nemocniciach odohralo v USA v roku 1919, kde boli používaní psi ako kamaráti k hrám. V Napoleonovej armáde vyhľadávali predchodcovia dnešných záchranárskych psov ranených a od roku 1942 boli v New Yorku psy nasadzované na rehabilitáciu vojnových zranení letcov Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

V roku 1966 bolo v Nórsku založené rehabilitačné centrum pre zdravotne postihnutých – Beistolen, kde sa v rámci fyzioterapie stali súčasťou liečebného režimu aj psy a kone. Amerika zaznamenala najväčší pokrok v roku 1969, kedy bola zásluhou amerického psychiatra B. M. Levinsona a

terapeutického úspechu jeho psieho koterapeuta obrátená pozornosť lekárskej verejnosti aj k tejto možnosti. V roku 1982 stanovil Levinson metodologické zásady novej vednej disciplíny „pet-facilitated therapy“ – zvieratami podporované terapie. Už začiatkom 80. rokov minulého storočia predložili veterinárni lekári z Pensylvánskej univerzity rozsiahlu komentovanú bibliografiu k tejto téme Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Lekári, psychológovia, výskumníci správania, gerontológovia a psychoterapeuti zo Spojených štátov amerických a Anglicka založili koncom 60. rokov minulého storočia spoločnosť, ktorá robila výskumy ľudsko-zvieracích vzťahov. V roku 1980 usporiadala v Londýne kongres s témou „Human/Companion Animal Bond“. Dnes má pobočky aj vo Francúzsku, Austrálii, Rakúsku a usporadúva ďalšie medzinárodné akcie a vydáva publikácie Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

V roku 1992 vznikla medzinárodná asociácia IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organisations), ktorá sa zaoberá oblasťou výskumu a aj praktickej aplikácie aktivít so zvieratami. Každé tri roky usporadúvajú celosvetovú konferenciu Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

O najväčší rozmach nového vedného odvetvia sa tiež zaslúžili USA, kde sa objavuje veľa výskumníkov a ich prác. Po B. M. Levinsonovi to boli manželia Corsonovci, Lynch, Katcher, Friedmannová a iní. Praktická aplikácia disciplíny sa rozširuje predovšetkým formou návštevného programu do väzníc, domovov dôchodcov, škôl, nemocníc, liečební a detských domovov. Vedná disciplína získava aj metodologické zázemie v oblasti praktickej aplikácie. Spoločnosť Delta Society vypracováva metodológiu a normy praxe, ktoré sú celosvetovo prijímané Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

V anglosaských krajinách sa rozširuje návštevný program v psychiatrických zariadeniach pre osamelé a choré osoby a cvičia sa servisné psy pre postihnutých. V Kanade sa uplatňuje hlavne návštevný program a jeho garantom je St. John Ambulance v Toronte. Do liečebných a pedagogických zariadení sa zavádza terapeutické jazdenie (hipoterapia). Od 80. rokov sa

pripája k zavádzaniu praktických a výskumných aktivít aj Nemecko. Najviac sa tu uplatňuje terapeutické jazdenie na koni, tiež aktivity alebo terapia so psami Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Podporu poskytujú psychiatri, psychológovia, neurochirurgovia, teológovia a pedagógovia. Vznikajú aj rôzne spolky s praktickým zameraním. K rozvoju odboru sa postupne pripájajú aj ďalšie európske krajiny akými sú Anglicko, Holandsko, Dánsko, Česká republika či Francúzsko. Aj keď záujem narastá, ostatné krajiny Európy sú zatiaľ v začiatkoch. Z hľadiska zjednotenia metodológie, noriem a praxe je prínosné, že vznikajú zastrešujúce organizácie. V Českej republike je to Canisterapeutická asociácia, pre Európu je to ESAAT (European Society for Animal Assisted Therapy). V Českej republike zastrešuje terapeutické jazdenie na koňoch Česká hipporehabilitačná spoločnosť a hipoterapia je akceptovaná aj Ministerstvom zdravotníctva Českej republiky a čiastočne hradená zdravotnou poisťovňou Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

Vydávajú sa rôzne tematické publikácie a usporadúvajú sa odborné semináre, z ktorých vychádzajú zborníky (napríklad Brno, Viedeň). Výsledky týchto činností sa prelínajú do výskumu ľudského a zvieracieho správania, všeobecnej pedagogiky, špeciálnej pedagogiky, sociológie, psychológie, psychiatrie, gerontológie, gerontopsychiatrie, výskumu socializácie, humánnej a veterinárnej medicíny. Vznikajú, aj zanikajú praktizujúce organizácie, pribúdajú výskumné práce, odbor sa rozširuje do rôznych typov škôl a vznikajú študijné programy Lacinová (In. Velemínský et al., 2007).

1.2 Typy zooterapie

Typy zooterapie sú pre našu prácu veľmi dôležité, pretože sú súčasne aj typmi canisterapie. Freeman (In. Velemínský et al., 2007) hovorí o nasledovných typoch:

- *Aktivity za pomoci zvierat* sú prirodzeným kontaktom človeka a zvierat'a, ktorý sa zameriava na zlepšenie života klienta a rozvoj jeho

sociálnych zručností. Poskytujú možnosti pre informačné, motivačné alebo rekreačné efekty, ktoré zvyšujú kvalitu života (Nehilová, 2006). Zooterapeut definuje

ciele spoločne s osobami, ktoré sa starajú o klienta. Tu patrí napríklad prirodzené zlepšovanie komunikácie, motivácie, pohyblivosti, odbúrание stresu, uzavretosti, nečinnosti a podobne. Základným cieľom je aktivizácia klienta. Najčastejšia klientela je zo zariadení sociálnych služieb, medzi ktoré patria domovy pre seniorov, domovy pre osoby so zdravotným postihnutím, či centrá denných služieb. Široká klientela sa nachádza aj v školských zariadeniach, kde patria detské domovy, špeciálne školy, zariadenia pre výkon ústavnej výchovy a mnoho ďalších. Arkow (2004) tvrdí, že špecialisti aktivít s asistenciou psov môžu pracovať samostatne vtedy, keď majú špeciálny tréning a mali by byť tréňovanými dobrovoľníkmi v odbore. Zooterapeut je súčasťou tímu pracovníkov, ktorí majú na starosti voľnočasový program klienta. Súčasťou tímu sú okrem vychovávateľov a opatrovateľov tiež dobrovoľníci, ktorí zaisťujú spoločenskú alebo záujmovú činnosť Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Plán zooterapie sa integruje do existujúcich voľnočasových plánov klientov a obvykle je zostavovaný pre celú skupinu klientov (v domácom prostredí a individuálne). Zooterapeut si robí vlastné poznámky, ktoré podľa potrieb alebo požiadaviek konzultuje s personálom. Svoju činnosť vyhodnocuje v rámci supervízií alebo revízných schôdzok. Táto činnosť si vyžaduje prítomnosť preškoleného zooterapeutického tímu a dohľad zodpovednej osoby alebo niekoho z vedenia zariadenia. Hlavne tam, kde nedokáže zooterapeut dostatočne komunikovať s klientmi, je rozhodujúca prítomnosť personálu, zodpovednej osoby, prostredníka, počas celej doby priebehu aktivít. Medzi typické techniky patrí napríklad hladkanie zvierat, starostlivosť o zvieratá, hry, prirodzené precvičovanie komunikácie, pamäte a podobne Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

- *Terapia za pomoci zvierat* sa chápe ako cielený kontakt človeka so zvieratom, ktorý je zameraný na zlepšenie psychického, ale aj fyzického stavu

klienta alebo pacienta Freeman (In. Velemínský et al., 2007). Terapia s asistenciou psov je cielene riadená intervencia, v ktorej sa stretávanie so zvieratami a je špecifickým kritériom celkovej časti liečebného procesu (Arkow, 2004).

Nehilová (2006) definuje terapiu za pomoci zvierat ako cieleňú, adresnú intervenciu, ktorá je integrálnou súčasťou liečebného procesu. Určité kritériá ale musia spĺňať aj zvieratá.

Ciele definuje profesionál, ktorý je zároveň oboznámený s celkovou liečbou klienta. Sú stanovené tak, aby podporovali rozvoj konkrétnych fyzických, sociálnych, emocionálnych alebo kognitívnych funkcií klienta. Hlavným cieľom je podpora procesu liečby alebo rehabilitácie. Medzi najčastejšiu klientelu patria osoby s telesným, mentálnym alebo kombinovaným postihnutím, krátkodobo aj dlhodobo chorí, ľudia v rekonvalescencii, ľudia, ktorí potrebujú podpornú liečbu psychických alebo fyzických porúch, chorôb alebo stavu nepohody Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Súčasťou tímu pracovníkov, ktorí sa starajú o klientovo fyzické a mentálne zdravie alebo sú zapojení do procesu rehabilitácie, patrí aj zooterapeut. Patria medzi nich hlavne lekári, terapeuti, ošetrojúci personál, sociálni pracovníci alebo špeciálni pedagógovia. Ak má zooterapeut zodpovedajúce odborné vzdelanie (zdravotné, sociálne, pedagogické), je prípustné, aby sa zooterapeutický tím skladal z daného zooterapeuta – profesionála a otestovaného zvierat'a. Pokiaľ je zooterapeutom preškolený laik, je nutná priama spolupráca s profesionálom, ktorý sa o klienta stará Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Do existujúceho rehabilitačného alebo liečebného plánu klienta je integrovaný aj plán zooterapie a vždy sa zostavuje individuálne pre každého klienta. Profesionál indikuje ciele a tiež terapiu, v spolupráci so zooterapeutom, vedie, monitoruje a vyhodnocuje. Tieto záznamy o priebehu zooterapie sa stávajú súčasťou odbornej dokumentácie. Zooterapeut profesionál v závislosti od náročnosti terapie môže pracovať samostatne alebo v tíme. Ak je ale

zooterapeut preškolený laik, pracuje vždy s profesionálom. V tíme sa zooterapeut venuje hlavne zvierat'u, zatiaľ čo sa ďalší profesionál stará o klienta. V rámci terapie sú typickými technikami polohovanie, hry pre rozvoj motoriky a sociálnych zručností, hladkanie a starostlivosť o zviera, cieleňé zlepšovanie komunikácie, orientácie, reči, pamäte alebo kognitívnych funkcií Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

- *Vzdelávanie za pomoci zvierat* sa realizuje v rôznych školských inštitúciách. Podľa Freemana (In. Velemínský et al., 2007) tu ide o bezprostredný alebo cieleňý kontakt človeka so zvierat'om, ktorý sa zameriava na zlepšenie výchovy alebo na jej rozšírenie. Zameriava sa tiež na vzdelávanie a rozvoj sociálnych zručností.

Ciele definuje pedagogický personál v spolupráci so zooterapeutom. Môžu byť stanovené pre skupinu študentov (formou prednášok, besied, ukážok, záujmových krúžkov) alebo individuálne u klientov so špecifickými poruchami učenia, výchovnými problémami či inými špecifickými potrebami. Hlavný cieľ je zameraný na prirodzené zvýšenie motivácie k učeniu a tiež k osobnému rozvoju. Medzi najčastejších klientov patria osoby so špecifickými poruchami učenia, komunikácie alebo správania, kde možno činnosť zamerať na zlepšenie týchto porúch. Medzi ďalšiu cieľovú skupinu patria študenti bežných škôl, kde sa výučba zameriava na vzťahy ľudí a zvierat, biológiu, tému psej pomoci handicapovaným, motiváciu k zodpovednosti a podobne Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Okrem zooterapeutického tímu si vyžaduje táto činnosť aj prítomnosť alebo priamu spoluprácu pedagogického personálu (prípadne rodičov či iné zodpovedné osoby), ktorý bude oboznámený s cieľom a účinkami takéhoto vzdelávania. Zooterapeut sa stáva súčasťou tímu pracovníkov, ktorí zaisťujú výchovu a vzdelanie klienta, jeho školský voľnočasový program alebo osobný rozvoj. Ide hlavne o pedagógov, špeciálnych pedagógov, školských alebo detských psychologov, vychovávateľov a vedúcich záujmových krúžkov Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Plán zooterapie sa implementuje do už existujúcich a zaužívaných

školských osnov alebo individuálneho výučbového plánu klienta. Podľa typu činnosti sa zostavuje buď individuálne alebo pre celú skupinu. Pedagogický personál indikuje ciele a tiež terapiu, v spolupráci so zooterapeutom, monitoruje a vyhodnocuje. V závislosti od náročnosti terapie môže zooterapeut – pedagóg pracovať samostatne alebo v tíme. Ak je zooterapeutom preškolený laik, pracuje vždy v tíme s pedagogickým personálom. V tíme sa zooterapeut venuje vedeniu zvierat'a, zatiaľ čo sa ďalší personál stará o klienta.

Tóthová (2003) hovorí, že sa pes priamo zúčastňuje na vyučovaní, kde je motivačným prvkom, a vnáša do triedy pokoj a rodinnú atmosféru. Typickými technikami sú posúvanie informácií zábavnou formou a názornou ukázkou, využitie zvierat'a ako prostredníka pre výučbu, hry pre rozvoj motoriky, komunikácie, motivácie, starostlivosti o zviera a podobne Freeman (In. Velemínský et al., 2007). Deti sa učia formulovať svoju predstavu a vôľu tým, že musia dávať psom jednoznačné a jasné povely Nerandžič (2006).

- *Krízová intervencia za pomoci zvierat* sa berie ako prirodzený kontakt človeka so zvierat'om, pričom človek sa ocitol v krízovom prostredí. Tento kontakt sa zameriava na odbúranie stresu a zlepšenie psychického či fyzického stavu klienta. Zámer činnosti je ovplyvnený momentálnou krízovou situáciou, napríklad prírodnou katastrofou, teroristickým činom alebo kriminálnym činom Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Ciele definuje zooterapeut sám, alebo v spolupráci s ďalším pracovníkom krízovej intervencie na základe aktuálnej potreby klientov. Medzi hlavný cieľ patrí podpora procesu stabilizácie situácie. Najčastejšími klientmi sú obeť násilia alebo katastrof, ich rodinní príslušníci, osoby evakuované mimo domov a do veľkej miery aj ostatní pracovníci záchranných tímov či dobrovoľníci pomáhajúci s odbúraním škôd. Zooterapeut je súčasťou integrovaného záchranného systému, respektíve zložky tohto systému, ktorá zaisťuje psychické zdravie všetkých osôb v mieste krízy. Spolupracuje s lekármi, sociálnymi pracovníkmi, krízovými poradcami, duchovnými, dobrovoľníkmi a poradcami. Zooterapeut pracuje samostatne, pokiaľ nie je k takejto spolupráci vyzvaný. Tento typ práce je veľmi náročný a je nutné, aby

mal zooterapeut okrem klasickej prípravy pre bežnú zooterapiu aj dostatočnú prax so širokou škálou klientov, výbornú znalosť psychológie a bol plne preškolený v rámci integrovaného záchranného systému Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Zooterapeut musí byť schopný samostatne pracovať za veľmi zložitých podmienok a jeho zviera musí byť obzvlášť odolné voči stresu. Základný plán zooterapie sa stáva súčasťou existujúceho plánu krízovej intervencie, a to v období pred vznikom krízy. Keď už kríza nastane, zooterapeut si zostavuje aktuálny plán podľa dostupných informácií od ostatných zložiek záchranného systému. Svoju prácu podľa možností zaznamenáva a po skončení krízy vyhodnocuje zásah spoločne s ostatnými zložkami záchranného systému Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

Závisí od situácie, či pracuje zooterapeut samostatne alebo v tíme s ďalším členom záchranného systému, ktorý sa zameriava na klienta. Zooterapeut nesmie svojou prácou prekážať iným zložkám záchranného systému. Tiež musí byť pripravený na nečakané situácie a abnormálne reakcie zo strany klientov. Musí dbať na svoju bezpečnosť a aj bezpečnosť svojho zvieraťa. Typické techniky, ktoré sa tu využívajú, sú psychologické metódy, empatia, motivácia ku komunikácii a interakcii, hladkanie, hry, tašky s drobnosťami, hračkami a podobne Freeman (In. Velemínský et al., 2007).

2 CANISTERAPIA

Pes od nepamäti chránil človeka, jeho majetok, pomáhal mu loviť, bol jeho priateľom a spoločníkom. Vždy bol významným pomocníkom človeka. Svedčí o tom aj nález v severnom Izraeli, kde sa našiel 12 tisíc rokov starý paleolitický hrob, v ktorom na nachádzali kostrové pozostatky človeka a psa. Spolu boli pochovávaní, čím sa aj po smrti zdôrazňovali väzby, ktoré boli medzi nimi počas života. Ramená človeka boli ovinuté okolo psieho krku a ruka človeka bola na pleci psa Šramka (2002).

Pes bol využívaný ako pomocník, priateľ či spoločník už v staroveku. Vtedy žil človek v tesnej spojitosti s prírodou a vedel využívať aj jej prirodzené liečebné možnosti. Medzi ne patrilo aj využitie zvierat Volšická (2004).

Canis familiaris alebo pes domáci je potomkom prvého, ľuďmi domestikovaného druhu *Canis lupus*, čiže vlka Řičánková (In. Velemínský et al., 2007). Pravdepodobný dôvod domestikácie psa je uvádzaný prospech, ktorý ľuďom prinášala spolupráca pri love. Potvrdili to aj uskutočnené experimenty, kde bola testovaná úspešnosť pri love losov v spolupráci so psami a bez nich. Úspešnosť lovcov, ktorí využívali pri love schopnosti psov, bola väčšia až o 56% Ruusila, Pesonen (In. Velemínský et al., 2007).

Človek bol vždy závislý na zvieratách a inak tomu nie je ani dnes. Ružička (2010).

Spomedzi všetkých zvierat, ktoré žijú s človekom, majú psy najlepšie schopnosti porozumieť sociálnym signálom ľudí a dokonca dosahujú lepšie výsledky v niektorých úlohách vyžadujúcich pochopenie komunikačných signálov ako ľudopí Hare et al. (In. Velemínský et al., 2007).

To, že sa psy správajú špecificky, je výsledok dlhotrvajúceho procesu domestikácie, v priebehu ktorej došlo k zastaveniu vývoja na nedospelom stupni. To ma za následok, že psy sa správajú skôr ako šteňatá ako dospelí vlci. Určité prvky správania, ktoré boli u vlkov prítomné, behom domestikácie vymizli (napríklad niektoré prvky agresivity), iné stratili svoj pôvodný kontext a sú používané vo viacerých situáciách (napríklad štekanie). Domestikácia

viedla aj ku vzniku nových typov správania, medzi ktoré patrí situačne špecifický vizuálny kontakt s človekom Miklósi et al. (In. Velemínský et al., 2007).

Za hlavný rozdiel v správaní vlkov a psov sa považuje komunikácia s človekom. Psy lepšie reagujú na signály ľudí a venujú im väčšiu pozornosť Hare et al. (In. Velemínský et al., 2007). Toto sú priame dôsledky domestikácie. Individuálne učenie, ktoré prebieha behom spolužitia s človekom, hrá v tomto prípade iba minimálnu rolu Hare, Tomasello (In. Velemínský et al., 2007).

Pre úspešnú komunikáciu je nutný predpoklad znalosti správania sa psov Velemínský et al. (2007).

Prvé práce o pôsobení psa na pacientov boli skôr okrajovou záležitosťou a zaoberali sa prevažne socializujúcimi vplyvmi. Podrobnejšie sa vplyvom psov na človeka začal zaoberať Aaron Katcher Woloy (2005).

Katcher zistil, že viac ako polovica rodín v Spojených štátoch chová nejakých domácich miláčikov, ktorých považuje za dôležitých pre rodinný život. Preskúmal viac ako 25 000 náhodne vybraných fotografií a zistil, že na piatich percentách fotografií je v centre obrázku zachytený človek so zvieratkom. Hlavy človeka a zvieratka sú na fotografiách veľmi často v tesnej blízkosti a ľudia na týchto fotografiách pôsobia uvoľnene Woloy (2005).

V správaní a reakciách človeka a zvieratka možno sledovať zhodu (napríklad pozdravenie, rituály) a aj rozdiely. Medzi ľuďmi a zvieratami vládne hlboká spojitosť Thor (In. Tichá, 2007). Podľa Olbrichta (In. Tichá, 2007) človek rozumie reči psa a psy reči človeka natoľko, že môžu vzájomne vstupovať do vzťahu. Bauer toto nazval „porozumením bez slov“ Tichá (2007).

Galajdová (In. Velemínský et al., 2007) hovorí o canisterapii ako o označenom spôsobe terapie, ktorý využíva pozitívne pôsobenie psa na zdravie človeka a pojem zdravie je tu charakterizovaný podľa WHO (Svetovej zdravotníckej organizácie) ako stav psychickej aj fyzickej a sociálnej pohody. Tiež hovorí, že canisterapia je súčasťou zooterapie. Ide tu o podpornú formu

psychoterapie, pri ktorej zohráva rolu kontakt človeka so psom a ich vzájomná pozitívna interakcia. Kladie sa tu dôraz hlavne na riešenie problémov psychologických, citových a sociálne integračných. Je aj jednou z metód rehabilitácie, ktorá slúži k podpore psychosociálneho zdravia ľudí rôzneho veku, a pri ktorej sa využíva vzťah medzi človekom a psom Eisertová (In. Velemínský et al., 2007). Saloňová (2006) hovorí, že „pes sa používa hlavne ako motivačný činiteľ.“

Canisterapiu môžeme charakterizovať aj ako liečebný kontakt psa a človeka. Vykonáva sa individuálnou alebo skupinovú formou. Pes je pre klienta výborným spoločníkom a zároveň aj výchovným prostriedkom. Ďalej canisterapia prispieva k rozvoju jemnej a hrubej motoriky, podnecuje verbálnu a neverbálnu komunikáciu, orientáciu v priestore, zvyšuje motiváciu podieľať sa na vlastnom liečebnom procese, zlepšuje interakciu klienta s ostatnými klientmi, ale aj ošetrovateľmi a rodičmi. Canisterapiu využívame aj pri nácviku koncentrácie a zvýšenia pozornosti, rozvoja sociálneho cítenia, zlepšení kvality života a niekedy dokonca aj k zníženiu agresivity klienta Eisertová (In. Velemínský, 2007).

Pes je využívaný ako koterapeut. Človek je terapeut a pes má rolu prostredníka. Nerandžič (In. Velemínský et al., 2007).

Kalinová (In. Eisertová, Bursová, 2009) hovorí, že canisterapia je jednou z metód rehabilitácie. Podporuje zdravie ľudí všetkých vekových kategórií a využíva sa pri nej interakcia medzi človekom a psom. Pojem zdravie je vnímaný z bio-psycho-sociálneho pohľadu.

Medzi základné princípy liečebného využitia a pôsobenia psa patrí prebudenie samoliečiteľských schopností človeka. Tu patria účinky psychologické, antistresové, antidepresívne a tiež aktivácia pozitívneho myslenia v živote Nerandžič (2006).

Pes vytvára zdravotne postihnutým akoby mostík, ktorý ho sprostredkuje s vonkajším svetom. Pes nerobí rozdiely, nevyčíta ani sa nevysmieva Tóthová (2004). Podstatou všetkého je, že deti prejavujú veľkú náklonnosť k zvieratám Tóthová (2005).

V Prahe sa v roku 1997 uskutočnila medzinárodná konferencia K 97, ktorej hlavnou témou boli ľudské práva pre osoby s mentálnym postihnutím. Na tejto konferencii povedal rodič jedného postihnutého dieťaťa, ktorý pochádza zo Švédska, slová, ktoré zneli takto: „Môžeme uzákoniť právo na odpočinok a podporu, právo na domov a denné činnosti, ale nikdy nemôžeme uzákoniť právo na lásku. A pritom je to najdôležitejšia požiadavka pre osoby s mentálnym postihnutím pre nás rodičov a nakoniec pre všetkých. Pokiaľ by sme boli nútení vzdať sa všetkého a ponechať si len jedno jediné, pravdepodobne by sme si všetci vybrali najbližšieho človeka. Nedostatok blízkych vzťahov, lásky a izolácia osôb s mentálnym postihnutím sú najväčšou tragédiou ich života.“ Tento citát bol síce povedaný na špecializovanej odbornej konferencii, ale má všeobecnú platnosť. Osobu s mentálnym postihnutím môžeme nahradiť aj pojmom osoba – človek Fridrichová (2001, s. 16).

Dr. Joseph F. Montagua kedysi povedal, že najväčšou chybou lekárov by bolo, keby sa usilovali oddeliť liečbu tela od liečby duše. Nemožno ich liečiť oddelene, pretože telo a duša sú jeden celok Kadnárová (2005).

„Vzťah človeka a psa je niečo nádherné. Pomáha búrať bariéry, nadobúdať nové vzťahy, ktoré sú pri ľuďoch s problémami veľmi cenné a skvalitňujú ich život o 100%. Chvilke strávené v spoločnosti zvieratá dokážu človeka zmeniť na celý život“ Michalková (2008).

2.1 Vymedzenie canisterapeutickej terminológie

Účastníci canisterapie, Hajrová (2003) považuje canisterapiu za tímovú prácu. Podieľa sa na nej veľa subjektov priamo alebo nepriamo. Medzi účastníkov zaraďujeme, majiteľa psa (psovoda), jeho chovateľa, canisterapeutického psa ako koterapeuta, špecialistov v pomáhajúcich profesiách, klienta, zdravotne sociálnu inštitúciu, rodinu alebo iné sociálne prostredie klienta Tichá (In. Velemínský et al., 2007).

Tichá (In. Velemínský et al., 2007) považuje za nepriamych účastníkov veterinárneho lekára a organizáciu, ktorá združuje canisterapeutické tímy.

Veľmi dobré je aj zapojenie dobrovoľníka, ktorý pomáha pri práci s klientmi. Takýchto dobrovoľníkov združujú väčšinou občianske združenia Škrabáľková (2007). Je veľmi dôležité vzájomne spolupracovať na realizácii vlastného procesu canisterapie, všetko si pripraviť, koordinovať a evaluovať Tichá (In. Velemínský et al., 2007).

Canisterapeutický tím – medzi psom a jeho psovodom (canisterapeutom, canisasistentom) musí byť vytvorený veľmi úzky vzťah a musí medzi nimi vzniknúť spolupráca, preto o nich hovoríme ako o canisterapeutickom tíme. Psovod musí svojho psa dobre poznať a pes na neho musí byť naviazaný a poslúchať ho Tichá (In. Velemínský et al., 2007). Zvieratú je treba dôverovať. Jedine tak je možné dosiahnuť hlbšie pozitívne pôsobenie na človeka Tichá (2007). Veľmi dôležitá je motivácia psovoda, jeho zručnosti ako pri práci s ľuďmi, tak aj pri práci so zvieratami Kalinová (2006). Je dôležité, aby psovod spoločne so svojím psom zvládal aj náročné situácie a aby sa v nich dokázali orientovať. Jedine potom je možné, aby prebiehal proces canisterapie úspešne Eisertová (In. Velemínský et al., 2007).

Klient – ani klient, pes, ani žiadny účastník canisterapeutického procesu nesmie byť k tejto činnosti nútený. U klientov sa môžu prejaviť obavy alebo strach, ktorý by sme mali akceptovať. Klient (alebo jeho zákonný zástupca) musí súhlasiť s procesom canisterapie, inak ju neuskutočňujeme. Dôležité je, aby kontakt klienta so psom bol pre všetkých radostnou záležitosťou, pozitívnym prínosom a zdrojom uspokojenia Tichá (In. Velemínský et al., 2007).

Podľa individuálnych vlastností, typu postihnutia a záujmov klienta, stanovených cieľov, jeho veku a možností volíme formu canisterapie (individuálnu alebo skupinovú) a tiež konkrétne aktivity so psom. Pri terapeutickej forme sa vypracuje individuálny plán Eisertová (In. Velemínský et al., 2007). Počas samotnej canisterapie je potrebné mať stále na pamäti, že každý je individuálna osobnosť. Je nutné na to brať ohľad predovšetkým počas canistrapie, ktorá je súčasťou rehabilitácie klienta. Nie je možné pristupovať ku všetkým rovnako, pretože u každého človeka je široká

škála postojov, zručností, znalostí a tak isto aj možností. Aj napriek tomu je možné stanoviť niekoľko zásad so všeobecnou platnosťou, medzi ktoré patrí aj to, že klienta by sme mali dobre poznať, mal by byť s canisterapiou oboznámený, pripravený a mali by sme byť schopní získať jeho dôveru v spoluprácu a udržať si ju Tichá (In. Velemínský et al., 2007).

Zariadenie – každé zariadenie, či už zdravotne sociálna inštitúcia alebo školské zariadenie, v ktorom bude prebiehať canisterapia, s tým musí súhlasiť (vedenie, personál aj klienti) a malo by participovať na realizácii, hlavne by mali spolupracovať so psovodom pri výbere vhodných klientov, zostavovaní vhodného programu a aj pri návštevách Tichá (In. Velemínský et al., 2007). Najvhodnejšie je určenie osoby z personálu, ktorá sa podieľa na príprave, realizácii a cielene pracuje s klientom/klientmi Eisertová (In. Velemínský et al., 2007).

Veterinárny lekár je osoba zodpovedná za zdravotný stav terapeutického psa, ktorého náplň práce je veľmi podstatná. Ide hlavne o pravidelné očkovania, odčervenia a iné. Majiteľ by mal s veterinárom konzultovať napríklad aj návrat psa do terapeutického procesu po jeho úraze Tichá (In. Velemínský, 2007). Pes sa môže canisterapii venovať dovtedy, kým nemá problémy so zdravím a je v poriadku po zdravotnej stránke Brabcová (In. Škrabáľková, 2007).

Csóková (2008) opisuje canisterapiu na Slovensku v dvoch smerovaniach. Prvým z nich je *laická canisterapia*, v rámci ktorej sa realizujú aktivity pod záujmovými občianskymi združeniami. Podnety vznikli na základe požiadaviek rodičov, z iniciatívny kynologických klubov alebo od osôb, ktoré sa starajú o postihnuté, narušené deti alebo dospelých a seniorov.

Profesionálna canisterapia sa rozvíja spoločne s pomáhajúcimi profesiami a popri nich sa stáva ich súčasťou. Čoraz viac využívajú psa špeciálni a liečební pedagógovia v rámci rehabilitácií a terapií Csóková (2008).

Mentálne zdravie človeka sa udržiava prostredníctvom emocionálnej hygieny. Ľudia nemôžu kontrolovať svoje emócií vo veľkom a často navodzujú situácie na zaistenie dostatku podnetov, ktoré ich automaticky

spúšťajú. Kým vedomá kontrola emócií je slabá, emócie môžu zaplaviť vedomie z toho dôvodu, že mozgové spojenia z emočných systémov do poznávacích procesov sú silnejšie ako spojenia poznávacích systémov do emočných. Hneď ako emócie vzniknú, stávajú sa silnými motivačnými prvkami budúceho správania Csóková (2008).

2.2 Plemená psov vhodné na canisterapiu

Testovanie psov na canisterapiu nie je o schopnostiach človeka zvládnuť psa, ale malo by sa zameriavať na vhodnosť povahy daného zvierat'a, aby pre neho táto činnosť nebola stresujúca, ale naopak, aby mu spôsobovala radosť a prospech Svobodová, Tichá (2004).

Vďaka genetickým predispozíciám a po kvalitnom zoznámení sa s povahovými črtami daného plemena alebo po zoznámení sa s jeho štandardom je možné vhodnosť psa pre túto činnosť iba predpokladať. Najväčšiu rolu tu zohráva výchova a vedenie majiteľa, ktorý ovplyvňuje pozitívne, ale aj negatívne vlastnosti svojho psa. Aj prostredie, s ktorým je pes v interakcii, ho vo veľkej miere ovplyvňuje Eisertová (In. Velemínský et al., 2007).

Najdôležitejšou časťou je absolvovanie canisterapeutických skúšok, ktorým predchádza zložitá príprava, socializácia a aj výchova. Vhodnosť plemien na túto činnosť sa nedá presne určiť, preto ju môžeme iba predpokladať. Pri realizácii canisterapie je veľmi dôležité brať ohľad na potreby a sympatie klientov k jednotlivým psom (pokiaľ ich je v procese viac, je pre samotný proces prínosom), je vhodné, aby si klient sám vybral terapeutického psa, s ktorým chce spolupracovať Eisertová (In. Velemínský et al., 2007).

Vhodný pes na canisterapiu je absolútne neagresívny, miluje všetkých ľudí, nie je to obranár ani príliš flegmatický jedinec. V jeho povahových vlastnostiach sa nenachádza bojzivosť, zlosť ani nervozita. Naopak je pokojný, spoľahlivý, má vyrovnanú povahu a je v dobrej fyzickej kondícii, ktorá je veľmi podstatná pre výkon canisterapie. Táto práca kladie vysoké

nároky nielen na psychickú stránku psa, ale aj na jeho fyzickú kondíciu Hajrová (2003). Canisterapeutický pes musí byť úplne zdravý, byť pod dozorom veterinárneho lekára a mať vyrovnaný temperament Frnčová (2008).

Výber psa pre canisterapiu môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín. Do tej prvej sa radí osoba (psovod), ktorý si zaobstaral psa z osobných dôvodov a záujem o canisterapiu sa prejaví až následne po jeho zaobstaraní. Majiteľ so svojím psom vstúpi do canisterapeutickej organizácie, kde sa zúčastní testovania a zistí, že jeho pes má vhodné povahové vlastnosti, a tak môže byť zaradený do výkonu praktickej canisterapie. Druhú skupinu tvoria ľudia, ktorí si už psa zaobstarajú so zámerom jeho využívania v canisterapii. Títo ľudia už majú základné informácie o canisterapii, vedia ako postupovať a sú oboznámení s pravidlami a postupmi pri jej vykonávaní. Cielene vyhľadávajú psa, ktorý má dedičné predispozície, a u ktorého možno očakávať určité povahové vlastnosti. Väčšinou volí psa z plemena, ktoré už bolo úspešným canisterapeutickým psom Eisertová (In. Velemínský et al., 2007).

Kúpa vhodného psa je veľmi zložitá záležitosť a nemala by sa nechať na náhodu, ale mala by byť cielená. Nie je podmienkou, aby bol tento pes s preukazom pôvodu. Pokiaľ ale ide o psa s preukazom pôvodu, je tu určitá garancia a väčší predpoklad, že matka aj otec splnili povinné kritériá pre chovnosť (napríklad výstavy, displáziu bedrového kĺbu, základné skúšky), a tým pádom je tu aj určitá istota zdravotného stavu a predovšetkým povahových vlastností. Veľmi však záleží na správnom výbere chovateľa. V konečnom dôsledku, skutočnosť či pes, u ktorého je predpoklad povahových vlastností pre príslušné plemeno má alebo nemá preukaz pôvodu, nie je rozhodujúcim faktorom. Za rozhodujúce pre výkon canisterapie sa považujú hlavne povahové a charakterové vlastnosti psa, jeho zdravie a vzhľad Eisertová (In. Velemínský et al., 2007).

Pri výbere vhodných psov nehodnotíme jednotlivé plemená, ale konkrétnych jedincov Kalinová (2006).

Práca psa závisí od práce jeho psovoda. Bez neho nedokáže pes úplne rozvinúť všetky svoje schopnosti. Ten musí myslieť aj na to, že pes dokáže

vycítiť jeho náladu a rozpoloženie. Preto je dôležité, aby bol psovod vyrovnaný, pokojný a mal by dokázať šíriť okolo seba dobrú náladu vo všetkých situáciách Hajrová (2003).

3 POLOHOVANIE

Základným prejavom zdravého človeka je pohyb. Umožňuje mu byť sebestačným pri uspokojovaní základných životných potrieb a pohybovať sa v priestore. Ak sa človek nemôže hýbať je imobilný. Imobilita zapríčiňuje zmeny na orgánových systémoch a vzniká imobilizačný syndróm. Správnu starostlivosťou dokážeme jeho vzniku predchádzať, prípadne zmierniť jeho následky Kotrová, Kristová (2006).

Imobilizačný syndróm je stav, kedy hrozí pacientovi poškodenie orgánových systémov. Je odpoveďou organizmu na pokojový režim v dôsledku obmedzenia pohybu či dlhodobého pobytu pacienta na posteli, následkom čoho vznikajú:

- zmeny na svalovom, kostrovom a nervovom systéme,
- bolesti rôzneho druhu,
- slabosti spôsobené s chronickou (onkologické alebo srdcovo-cievne choroby) alebo akútnou (infekcie s vysokou horúčkou) chorobou,
- psychiatrické a psychosociálne problémy (depresia) Kotrová, Kristová (2006).

Polohovanie je významnou technikou nielen v oblasti zdravotníctva. Stretávame sa s ním na viacerých miestach – v nemocniciach pri dlhodobo ležiacich pacientoch, či v domovoch sociálnych služieb a iných zariadeniach pri klientoch, ktorým postihnutie zasiahlo mobilitu tela. Uskutočňuje sa hlavne ako prevencia vzniku dekubitov na tele dlhodobo ležiacich ľudí. V rámci terapie s asistenciou psov je vynikajúcim prostriedkom aj pri iných cieľoch v práci s klientom/pacientom.

Technika polohovania existuje vo fyzioterapii už dlhú dobu - od 50. rokov 20. storočia. Ak by sme ju mali laicky charakterizovať, vychádza z princípu, že ak pacient nie je schopný samostatného pohybu, mali by sme ním pohybovať my. Takto zabraňujeme vzniku preležanín, uvoľňujeme blokácie, precvičujeme svaly a umožňujeme ďalší rozvoj pohybu Freeman (2008).

Pred začiatkom polohovania by sme si mali uvedomiť, pri kom ho

ideme vykonávať. Polohovanie so zdravým človekom je iné ako polohovanie s človekom handicapovaným či veľmi ťažko handicapovaným. U zdravého človeka môžeme polohovaním podporiť relaxáciu, oddych či odbúranie stresu, ktorý v dnešnej dobe mnohokrát vystupuje ako negatívny jav, ovplyvňujúci osobnosť človeka.

Polohovanie pri handicapovaných a ťažko handicapovaných klientoch/pacientoch, v rámci terapie s asistenciou psov, slúži hlavne na:

- uvoľňovanie spazmu a kŕčov tela,
- relaxáciu,
- podporu a úpravu dýchania,
- podporu trávenia,
- presun pozornosti z procesu fyzioterapie.

Pri výkone polohovania zohráva veľmi dôležitú rolu fyzioterapeut. Následná fyzioterapia, ktorá by po ňom mala nastať, zvyšuje jeho účinky. Teplo, pôsobiace zo psej kože a srsti na spastické a kŕčovité časti tela, ktoré sa ním zahrejú, pôsobí aj na proces fyzioterapie, ktorý prebieha uvoľnenejšie a ľahšie /závisí od jednotlivých handicapov/. Svojím dýchaním pes pôsobí aj na dýchanie klienta a v praxi sa ukázalo, že dýchanie psa pôsobí na klienta ako relaxačná technika.

Polohovanie, ako jedna z metód canisterapie, je podporná terapia, ktorá je založená na priamom fyzickom kontakte klienta a psa (psov). V praxi to vyzerá, akoby klient a pes spolu zaspali na podložke, kam sa chcú obaja zmestiť. Obidvaja sú v tesnom fyzickom kontakte, natlačení na seba a hlboko pokojne oddychujú. V skutočnosti je to ale pre psa „práca“ a klient absolvuje liečebnú kúru, prípadne relaxuje Tichá (2007). Tu zohráva podstatnú rolu dôvera klienta voči psovi. Je vhodné, aby táto terapia začínala v prítomnosti rodičov (ak ide o dieťa), neskôr za prítomnosti blízkej osoby akou je napríklad vychovávateľ, učiteľ či ošetrovateľ, a až potom sa môže brať dieťa samotné. Robiť polohovanie násilnou formou nie je možné a bolo by maximálne

neefektívne. Pre úspešný výkon polohovania je dôležité zabezpečiť pokoj a dostatok času. Klient musí byť najprv na túto formu terapie dostatočne adaptovaný, a až potom môže dôjsť k dokonalému uvoľneniu a celkovému prežitku. Doba adaptácie je u každého individuálna. U niekoho sa efekt ukáže po niekoľkých pokusoch, u niekoho po nejakej dobe a u niekoho možno až po roku Benešová, Zouharová (In. Velemínský et al., 2007).

Polohovanie by sa malo uskutočňovať:

- v pokojnej, vyvetranej a príjemne teplej miestnosti,
- na zemi na mäkkej podložke alebo na posteli,
- pri stlmenom osvetlení,
- za pomoci relaxačnej hudby (podľa klienta) Benešová, Zouharová (In. Velemínský et al., 2007).

Polohujeme rôznymi spôsobmi a od nich sa odvíja aj jeho intenzita. Vždy by sme si mali uvedomiť, čo od tohto procesu očakávame a s akým handicapom/problémom ideme pracovať. Celý proces by mal byť vopred a premyslene naplánovaný, aby nedochádzalo k poškodeniu klienta či psa. Spôsobov, ako polohovať, je veľmi veľa, no nesmieme zabúdať na pocity obidvoch účastníkov tohto procesu. Polohy psa, klienta a dĺžka polohovania závisia od toho, na ktoré miesto tela chceme pôsobiť. Optimálna dĺžka, ktorá sa nám pri polohovaní osvedčila, je od 10-15 minút pri ohrievaní končatín, cez 20-30 minút pri zahrievaní chrbta, celého tela, pri uvoľňovaní jeho spazmov, kĺčov a pri celkovej relaxácii.

Pri polohovaní môžeme používať aj rôzne relaxačné, antidekubitné alebo kompenzačné polohovacie pomôcky, ako sú rôzne typy vankúšov, deky, hniezda, hady, valce, sedáky či špeciálne vrecia. Tieto materiály môžu obsahovať rôznu výplň /guličky, ohrevný materiál alebo klasickú výplň vankúšov/.

V rámci polohovania môžeme využiť aj muzikoterapiu, spojenú s relaxačnou hudbou a doplniť atmosféru arómaterapiou /vonnými sviečkami či vôňami, ktoré má klient rád/. So psom narábame v pokoji, počas polohovania ho môžeme hladkať a po polohovaní ho pomaly necháme odísť od klienta, pre

ktorého tento proces ešte nekončí. Časť tela, kde sa nachádzal pes, obalíme ešte na 5-10 min. do deky /kvôli udržaniu tepla – aby po odobratí psa nenastal teplotný šok/, a potom nastáva proces fyzioterapie, ktorú robí vyškolený odborník. Pri polohovaní má veľký význam priamy kontakt tela klienta/pacienta a srsti psa /ak je to možné/.

Psa po polohovaní odmeníme a podľa „náročnosti polohy“ mu môžeme prípadne uvoľniť telo aj masážou. Masáž u svojich psov praktizujeme rukami alebo loptičkami s jemnými ostňami.

Iba správnou socializáciou, nenásilnou výchovou, dobre premyslenými postupmi dosiahneme to, že na polohovanie sa budú klient aj pes tešiť, budú mať z neho pozitívny zážitok a dosiahneme tým účinok, ktorý je naším hlavným cieľom.

Kvalifikovaný fyzioterapeut môže s klientom manipulovať a vie, aké ciele tým sleduje. Myšlienka zapojenia psa do polohovania sa zrodila v hlavách fyzioterapeutov. Je lepšie použiť živé stvorenie namiesto podporných vankúšov. Z toho dôvodu je rola fyzioterapeuta pri polohovaní so psami nezastupiteľná Freeman (2008).

Pri technike polohovania ide hlavne o pôsobenie tepla (pes má o dva stupne Celzia vyššiu telesnú teplotu ako človek), o stimuláciu dýchaním psa, stimuláciu jeho srst'ou, pokojnú atmosféru a aj o vzťah k psovi. Ide predovšetkým o upokojenie, prekrvenie, celkové uvoľnenie (uvoľnenie spazmov, kŕčov, psychické uvoľnenie), relaxáciu príjemné prežitky a prehriatie. Uvoľnenie spazmov, kŕčov tela môže dopomôcť napríklad k zlepšeniu hybnosti, úsmevom, ale vedie aj k pomočeniu. Veľmi vhodné je následne využiť fyzioterapiu, kde sa dajú efektívne využiť uvoľnené kŕče a spazmy. U klientov, ktorí majú kŕče na rukách, je po polohovaní vhodný tréning precvičovania jemnej motoriky (písanie, maľovanie) Tichá (2007).

Prácu s telom klienta, ako aj jednotlivé polohy, je potrebné konzultovať s rehabilitačnými pracovníkmi. Počas polohovania je možné polohy aj meniť. Je však dôležité dať klientovi dostatok času na prežitie novej polohy. Aby sa zachoval tepelný komfort, je dobré zakrývať odhalené časti tela. V rámci

polohovania je možné využiť aj orofaciálnu stimuláciu alebo stimuláciu hladkaním inej časti tela. Je dobré využiť aj ruku klienta a hladkať ňou srst' psa, alebo ju pridržať na teplých miestach či na miestach, kde je možné vnímanie tepla alebo dychu psa Benešová, Zouharová (In. Velemínský et al., 2007).

Psa je možné uložiť aj popri necitlivej alebo nepohyblivej časti tela klienta tak, aby bol motivovaný ho pohladkať a dostať s k nemu. Takto si klient uvedomuje aj túto časť tela, prípadne je ochotný s ňou pohybovať a cvičiť na základe inštrukcií fyzioterapeuta. Ako odmena slúži potom kontakt so psom Freeman (2008).

Polohovanie nie je pre psa ľahkou záležitosťou. Je pre neho náročné a vydá pri ňom veľmi veľa energie. Je nutné, aby mu bol zaistený welfare po všetkých stránkach a to hlavne prístupom, prípravou, správnym výberom, dostatočným odreagovaním a hlavne nepreťažovaním. Pes, ktorý je vhodný na polohovanie, si mnohokrát sám ľahne k ľuďom (pritisne sa k ich telu), nie je nepokojný, dokáže ležať v rovnakej polohe dlhšiu dobu, nemení samovoľne polohy a nechá sa ovládať posunkami alebo jemnými príkazmi Tichá (2007).

Pri ukončovaní polohovania by sme mali postupovať pozvoľne. Nemalo by naraz nastať oddialenie psa od tela klienta. Ak by toto nastalo, nastal by náhly teplotný šok. S klientom by sa malo manipulovať opatrne a mal by mať dostatok času pre „návrat do reality“ Benešová, Zouharová (In. Velemínský et al., 2007).

3.1 Príklady z vlastnej praxe

„Pri fyzickom kontakte psa a klienta s psychomotorickou retardáciou dochádza u klienta často až k akejsi „strnulej reakcii“, ktorú vnímame ako prejav šťastia/spokojnosti, pričom klient najprv sčervená, zrýchli sa mu tep a nastane zrýchlená dýchavičnosť, niekedy aj „triaška“. Prostredníctvom kontaktu so psom (stimuláciou môže byť už len jemný dotyk chlupov psa na tele klienta) nastáva proces uvoľňovania svalstva. Vysielané taktilné stimuly dráždia nervový systém a sú spracúvané ako impulzy k uvoľneniu strnulosti

motoriky, čo sa môže prejaviť ako úsmev, spomalenie dýchania, úprava frekvencie tepu. Takto spracovaný impulz akoby dával telu podnet vykonávať aktivitu aj napriek fyzickému obmedzeniu klienta. Uvedené prejavy môžu byť pre psovodov v rámci aktivít a terapie s asistenciou psov pozitívnym signálom k pokračovaniu v daných intervenciách, vďaka ktorým sa zvyšuje pohyblivosť svalov tela klienta a nastáva uvoľnenie“ Michalková (2010).

3.2 Techniky aktivít a terapie s asistenciou psov pri klientoch po detskej mozgovej obrne so spastickou kvadruparézou, s hypotóniou axiálneho svalstva, mentálnou retardáciou na podklade kortiko-subkortikálnej atrofie CNS perinatálnej etiológie

„Pri tomto zdravotnom postihnutí vykonávame intervencie s asistenciou psov na lôžku z dôvodu využitia všetkých častí tela a procesov klienta, ktoré môžeme rozvíjať. Jednou z často využívaných techník je polohovanie, ktoré považujeme u týchto klientov za veľmi významné. Polohovanie realizujeme na posteli, príp. inom lôžku, pričom klient má z dôvodu pohodlia pod hlavou vankúš/vankúše. Pri tejto technike môžeme podkladať ležiaceho psa pod podkolenné jamky klienta, pričom teplo sálajúce od psa prehrieva organizmus klienta, pozitívne pôsobí na uvoľnenie spasticity jeho svalov, prehrieva dolné končatiny a následne aj celého tela klienta“ Michalková (2010).

„Pri tomto type polohovania môže v dôsledku uvoľnenia organizmu klienta dôjsť aj k inkontinencii. Okrem už uvedeného sa nám v praxi osvedčilo aj polohovanie ležiaceho psa pozdĺž tela klienta na ľavej strane a následne aj na pravej strane, čím pes vlastne zahrieva celé klientovo telo po častiach a uvoľňuje jeho spasticitu (pri pozdĺžnom polohovaní je výhodou pes väčšieho plemena, ktorý dokáže prehriať väčšiu časť tela klienta a pri deťoch dokonca celé telo). Je možné polohovať aj s viacerými psami naraz, keď väčší pes leží pozdĺž jednej strany klientovho tela a druhý pes/tretí pes (menší) je/sú pozdĺž klientovho tela na druhej strane, takže sa telo klienta zohrieva naraz z oboch

strán. Výhodou tohto polohovania je dosah klientových rúk na oboch psov z každej strany, čím si precvičuje nielen jemnú motoriku dlaní a rúk, ale aj pohyb rúk a uvoľňovanie svalstva rúk, ktoré býva v tomto prípade taktiež zasiahnuté“ Michalková (2010).

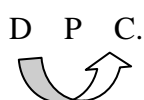
„Ďalším typom polohovania je také, keď veľký pes leží pozdĺž tela, druhý (malý) leží pozdĺž druhej strany tela klienta a tretí (malý) leží za vankúšom, na ktorom má klient položenú hlavu. Tu pôsobíme nielen na dolné a horné končatiny, ale aj na pohyby hlavy. Môžeme polohovať aj takým spôsobom, že veľký pes leží klientovi pod kolenami a malí psi sú pozdĺž strán tela klienta“ Michalková (2010).

„Taktiež polohujeme v polosede klienta, kde vrchná časť tela je položená na ošetrovateľovi, príp. psovodovi, pričom pes je z jednej strany nohy klienta a na druhú stranu buď pôsobí druhý pes, alebo mu nohu z druhej strany zahrieva vankúš (príp. sa môže použiť aj veľká plyšová hračka)“ Michalková (2010).

„Pri práci s uvedeným typom klientely sa opierame o tzv. *techniku preneseného kontaktu* ($D \rightarrow P \rightarrow C$). Princíp uvedenej techniky sa opiera o mechanizmus pôsobenia z objektu D (dog/pes) na objekt C (client/klient) prostredníctvom objektu P (person/osoba), pričom objekt P býva väčšinou ošetrovateľ, psychológ, pedagóg a pod. (t. j. osoba, ktorá klienta dobre pozná a ktorú pozná sám klient) alebo psodod, s ktorým má klient vytvorený pozitívny vzťah. Rola objektu P je významná z hľadiska dôvery klienta, preto znova zdôrazníme potrebu, aby bol medzi objektom C a objektom P vytvorený pozitívny vzťah“ Michalková (2010).

„Prenesený kontakt sa môže uskutočniť z objektu D na objekt C aj prostredníctvom druhého objektu C, pričom aj tu odporúčame, aby medzi dvoma objektmi C bol vytvorený pozitívny vzťah.

Pri nesprávnej realizácii môže dôjsť k preskočeniu objektu P, ktorý by však mal zohrať zásadnú úlohu a mylná rovnica následne vyzerá takto:

Bez objektu P nejde o prenesený kontakt, ale ide o kontakt priamy, ktorý vyzerá takto: D \longrightarrow C“ Michalková (2010).

„Uvedenú techniku využívame aj pri klientoch po DMO so spastickou kvadruparézou, pri retardácii mentálnych funkcií, kde je v našom prípade priamy kontakt so psom zatiaľ nevyužitelný (kvôli neistote klienta) a pri aktivitách a terapii s asistenciou psom odporúčame dodržiavať základnú zásadu: *„nič nerobiť násilu a nerobiť nič, čo pacient nechce alebo o čom nie je sám presvedčený“* Michalková (2010).

3.3 Rozvíjanie a precvičovanie jemnej motoriky

V rámci vlastnej praxe sme sa stretli s rôznorodým spektrom využitia svalov rúk a precvičovania jemnej motoriky. Väčšinou začíname s precvičovaním tak, že uchopíme ruku klienta (pokiaľ má dlhý sveter, tak mu vyhrnieme rukáv, aby došlo k priamemu kontaktu klientovej ruky a tela psa) a krúživými, vertikálnymi i horizontálnymi pohybmi hladkáme srst psa. Rukou klienta chytáme jednotlivé časti hlavy psa (ucho, nos, oko, ústa), pričom uvedené druhou rukou následne ukazujeme aj na hlavu klienta Michalková (2010).

Pre klientov býva zaujímavou aktivitou aj schovávanie piškóty do ich rúk (najprv do jednej a potom do druhej). Pri uchopení piškóty dôjde k stiahnutiu svalov ruky klienta. Pes sa k uvedenej piškóte snaží dostať olizovaním ruky, pričom túto zároveň prehrieva a masíruje, čím dôjde k uvoľneniu zovretia (pohybmi kĺbov Articulationes manus a svalov Musculi manus a ich následného uvoľnenia) a pes je odmenený získaním piškóty. Tu sa nám osvedčilo, ak obe ruky prestriedame minimálne dvakrát Michalková (2010).

V praxi sa nám osvedčilo aj tzv. „piškótovanie“, pri ktorom rozložíme kúsky piškót na telo klienta (jednotlivé piškóty položíme na brucho, nohy, ruky, ramená, do rúk) a pes ich následne hľadá a zbiera. Jemné dotyky tak vyvolávajú u klientov smiech, ale aj pohyby rúk a nôh, čo vnímame ako potrebnú fyzickú aktivitu Michalková (2010).

Jednou z techník, ktorú využívame pri rozvoji jemnej motoriky je tanec so psom, ktorý je, okrem psieho športu, aj výbornou canisterapeutickou technikou. Pomocou jednotlivých cvikov, ktoré uskutočňujú deti so psami, si precvičujú a trénujú jemnú motoriku rúk, dlaní a prstov. Tento psí šport je tiež vynikajúcim prostriedkom pri rozvoji hrubej motoriky (príkladom sú kroky, kde musí človek chodiť, aby mu pes mohol prechádzať okolo nôh a popod nohy, alebo preskakovanie cez chrbát, ruky či nohy). Samozrejme sa pozeráme na možnosti detí Michalková (2010).

Ďalšou priaznivou technikou na rozvoj jemnej motoriky je trimovanie - špeciálna úprava srsti teriérov, kde pri používaní rôznych, k tomu určených, nástrojov deti upravujú psa (samozrejme s asistenciou psovoda a jeho dohľadom). Prospešné je aj to, ak psa dokážu učesať. Učia sa starostlivosti o psa, jeho čistenie, umývanie, vyčistenie okolia očí či obviazanie labky (vytvorili sme fiktívnu bolesť labky, kde sa deti museli dokázať sami postarať o psa, kde mu labku očistili a zaviazali ju). Toto všetko sú rovnako vhodné techniky rozvoja jemnej motoriky Michalková (2010).

Vhodnou technikou rozvoja jemnej motoriky, ktorú využívame, je kreslenie a tvorenie veľkých plagátov či pohľadníc alebo rôznych vecí z papiera a plastelíny. Rozvíjame ju aj pomocou pomôcok, akými sú lopty rôznych veľkostí a mäkkostí, fit lopty, masážne lopty, inteligentná plastelína a využívame aj techniku polohovania Michalková (2010).

Na uvoľňovanie spasticity rúk a rozvoj jemnej motoriky využívame aj vodu. Tu spoločne masírujeme spastické ruky klienta s labkou psa. Túto techniku je potrebné realizovať až po konzultácii s profesionálnymi fyzioterapeutmi Michalková (2010).

3.4 Techniky na rozvoj hrubej motoriky

Pre rozvoj hrubej motoriky používame tiež tanec so psom a prvky agility športu, pri ktorom deti prekonávajú so psom dráhu s prekážkami. Chodíme aj na prechádzky, napríklad opekať, pričom deti majú psov na vôdzkach. Aj tu používame fit lopty, masážne lopty a polohovanie

Michalková (2010).

Hrubú aj jemnú motoriku rozvíjame pomocou mushingu (šport psích záprahov), ktorý sme pre silnejší zážitok pozmenili, a tým je zároveň rozvíjaná aj emocionalita detí. Využívame tu pomôcku - plazítko, čím sa z tejto činnosti stala zábavná a zároveň efektívna aktivita, pri ktorej dieťa leží cez plazítko a psy sú zapriahnuté pred ním. Tu zapriahame iba malých psov z dôvodu, aby aj dieťa bolo nútené zapájať sa do činnosti a snažiť sa pohybovať vpred Michalková (2010).

3.5 Techniky aktivít a terapie s asistenciou psov pri klientoch po detskej mozgovej obrne so spastickou kvadruparézou na podklade závažnej difúznej cerebrálnej lézie a so závažnou mentálnou retardáciou spojenou s poruchou vývoja reči, inkontinentio urinae et alvae

„Aktivity s asistenciou psov pôsobia nielen na psychickú pohodu ľudí, ale môžu byť účinné aj pri terapii fyzických narušení. V rámci vlastnej praxe využívame hlavne polohovanie s malým psom na kolenách klienta na vozíku. Klienta motivujeme, aby psa hladil po celom tele, od hlavy až po chvost, čím precvičuje jemnú motoriku. Pracujeme aj s využitím „vreca“, kde klient leží s malým psom uloženým vedľa neho a môže ho hladiť. Za úspech považujeme situáciu, pri ktorej sa sám klient v rámci tejto aktivity posunul, aby pes vedľa neho mal k dispozícii viac priestoru. Tu sa zapojili nielen fyzické funkcie, ale aj psychické funkcie za účelom vytvorenia miesta, a tým aj viac pohody pre psa“ Michalková (2010).

„Pri tomto type postihnutia odporúčame aktivity „vo vreci“, tréning jemnej motoriky prostredníctvom hladkania psa a taktiež rozprávanie o psoch, ktorí klienta navštevujú kvôli psychickému uvoľneniu. Aj napriek tomu, že klienti často nedokážu odpovedať, na základe výrazu ich tváre, polohy tela a fyziologických prejavov (často dochádza na základe pozitívneho rozrušenia aj k inkontinencii) je zrejmé, že sú prostredníctvom aktivizácie fyzických

i psychických funkcií spokojnejší a viac uvoľnení. Z dôvodu zvýšenia efektivity aktivít s asistenciou psov zdôrazňujeme potrebu pravidelného kontaktu klientov so psom/psami“ Michalková (2010).

4 CANISTERAPIA U KLIENTA S VIACNÁSOBNÝM, KOMBINOVANÝM POSTIHNUTÍM

Ide o klientov s ťažkou až hlbokou mentálnou retardáciou, ktorá je skombinovaná s rôznymi stupňami telesného postihnutia. Je tu veľké vekové rozpätie, hlavný je tu ale mentálny vek (väčšinou na úrovni 2-3 rokov) Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Klienti alebo deti s takýmto ťažkým postihnutím nie sú schopní dávať najavo svoje pocity, prežívanie alebo správanie. Prareflexívne a proverbálne ich vyjadrujú svojimi telesnými prejavmi. Je to akási výzva k svetu, a tým k nám. Človek s takýmto ťažkým mentálnym postihnutím nám dáva informácie pomocou svojho tela Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Pes tu slúži ako sprostredkovateľ kontaktov a zdroj stimulov. Naladiť sa pocity rovnako s dieťaťom, zbaviť sa svojich očakávaní, predstáv a reakčných vzorov nie je pre človeka, pracujúceho s týmito deťmi, mnohokrát jednoduché. Musí sa to dlho učiť a hlavne musí mať k tomu predpoklady. Vznikajú ale aj situácie, kedy toho, vďaka svojmu momentálnemu naladeniu, nie sú schopní. Pes ako pudový tvor nezastihnutý civilizáciou, ktorá v sebe nesie negatíva predsudkov a morálky, nám sprostredkuje tento kontakt úplne prirodzene pre všetky zúčastnené strany. Navodí pocit bezpečia, súžitia a harmónie. Dieťa sa upokojí, pozitívne emočne sa naladí a uvoľní. Takto „pripravené“ dieťa ľahšie nadväzuje ďalší kontakt s prostredím a lepšie vníma ostatné stimuly Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

4.1 Pes ako zdroj stimulov

Deti s ťažkým postihnutím veľmi ťažko nadväzujú kontakt so svetom, ale sú vždy schopné vnímať:

- somatické podnety,
- vibračné podnety,
- vestibulárne podnety Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Sú to bazálne zmysly, ktoré už plod v maternici matky potrebuje pre prežitie a vývin ďalších zmyslov. A práve tie im môžeme prostredníctvom psa sprostredkovať Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Celé naše telo, najmä koža, sú najväčším orgánom, ktorý predstavuje naše ohraničenie a zároveň je aj miestom nášho kontaktu s vonkajším svetom. Deti s ťažkým postihnutím nemajú dostatočnú skúsenosť so svojím telom, pretože tá je v dôsledku postihnutia neúplná a skreslená. A aj preto je ich telesný obraz nediferencovaný. Pomocou somatických podnetov môžeme docieľiť pozitívne skúsenosti s vlastným telom Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Somatické potreby slúžia k:

- ohraničeniu svojho tela (polohovanie) – pocit bezpečia,
- uvedomeniu si jednotlivých častí tela - dotýkanie sa psa rôznymi časťami tela, hladkanie psa, hladkanie jednotlivých častí tela dieťať a rôznymi časťami tela psa (napríklad uchom, chvostom),
- rozvoju hmatovej percepcie (dotyk) – primárna telesná skúsenosť sa rozvíja dotykom – rôzne vnemy – rôzna srst', jazyk, teplo, mokro, dych psa
- „pogranulovaniu“ – poukladanie granúl na rôzne časti tela – opäť si dieťa uvedomuje svoje telo (dobré je použiť popri tom aj slovné komentáre), je to akoby koktail rôznych stimulov (dych, povrch jazyka, modrý nos a podobne) Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Dotyk je významným prvkom komunikácie, a tak s ním aj musíme zachádzať. Je potrebné postupovať postupne a opatrne zistiť, čo je dieťaťu príjemné a čo nie. Veľmi dobré je všetko pred prvým kontaktom skonzultovať s rodičmi Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Intaktné deti získavajú skúsenosť so svojím telom prirodzene – pri stáťi, ležení, chôdzi a podobne. Monotónna pozícia, v ktorej sú ťažko postihnutí (sed, ľah), toto dieťaťu neumožňuje. Tieto vnemy mu je možné sprostredkovať pri použití vibrácie po ploche tela, a tak mu navodiť intenzívny pocit v nosných častiach a kĺboch. Tieto stimuly je však potrebné dávkovať poľahky

a ponechať dieťaťu dostatok času na ich prijatie a precítenie. Jednou z najprirodzenejších a najjemnejších vibrácií je dych:

- dych psa – plynulý, neovplyvnený emóciami je pre dieťa nesmierne upokojujúci a pozitívne pôsobí na jeho naladenie; je možné prikladať celé telo dieťaťa po dĺžke alebo len jednotlivé časti (nohy, ruky, tvár);
- pradenie mačky – prikladanie rúk, polozenie mačky na trup dieťaťa a podobne Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Vestibulárne podnety sprostredkujú informácie o polohe tela v priestore a o jeho pohybe v priestore. Môžu byť stimulujuce a relaxačné. Pri canisterapii sa pracuje s najnižším prvkom – polohou tela v priestore:

- prijímanie iných, nových polôh,
- zmena polohy,
- prechádzanie z polohy do polohy Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

Telo nie je iba fyzická vec, ale je to spôsob existencie človeka. Byť telom má za následok, že pri každom telesnom dotyku cítim a tiež sa dotýkam človeka Benešová (In. Velemínský et al., 2007).

5 EMPIRICKÁ ČASŤ

V empirickej časti našej práce sme sa venovali využitiu canisterapie pri ľuďoch s ťažkými mentálnymi a telesnými handicapmi. Zamerali sme sa na využitie psov a ich pôsobenie v rámci fyzioterapie. V našej praxi sme pracovali so psami pri ľuďoch, ktorých telo je spastické, kŕčovité a pomocou psov sme pomáhali precvičovať a rozvíjať jemnú aj hrubú motoriku jednotlivých klientov. Pri všetkých fyzioterapeutických úkonoch sme spolupracovali spoločne s fyzioterapeutkou a všetky úkony sme s ňou aj konzultovali.

Túto prácu sme napísali so zámerom priblížiť aspoň niekoľko výsledkov z našej dlhoročnej praxe. Tieto výsledky nás posúvajú ďalej a pomáhajú nám našu prácu neustále zdokonaľovať. Pomocou našich psov pôsobíme nielen na psychickú a emocionálnu stránku klientov, ale rozvíjame ich aj po fyzickej stránke. Canisterapia sa pre nás stala veľkou motiváciou, a preto sme sa jej rozhodli venovať ako v reálnom živote, tak aj v našej práci.

S canisterapiou u klientov, ktorých sme zapojili do nášho výskumu, pokračujeme aj naďalej. V práci uvádzame výsledky nadobudnuté do doby ukončenia nášho výskumu.

5.1 Cieľ výskumu

Cieľom nášho výskumu bolo poukázať na podpornú alternatívnu metódu canisterapie, ktorá sa dokáže efektívne využívať v rámci fyzioterapie pri ľuďoch s ťažkými telesnými aj mentálnymi postihnutiami, na rozvoj jemnej aj hrubej motoriky a na odbúravanie spazmov a kŕčov tela týchto ľudí. Cieľom tohto výskumu bolo tiež poukázať na efekty tejto metódy, ktorá ovplyvňuje všetky zložky osobnosti ľudí s telesnými aj mentálnymi handicapmi.

5.2 Výskumné hypotézy

Na základe cieľov, ktoré sme si v práci určili, sme zostavili nasledujúce hypotézy:

Hypotéza 1: V rámci využívania canisterapie nastáva u klientov Domova sociálnych služieb Synnómia v Žiline zlepšenie v rozvíjaní jemnej motoriky.

Hypotéza 2: V rámci využívania canisterapie nastáva u klientov Domova sociálny služieb Synnómia v Žiline zlepšenie v rozvíjaní hrubej motoriky.

Hypotéza 3: Canisterapia pomáha pri odbúravaní spazmov a kŕčov tela u klientov s ťažkým mentálnym a telesným postihnutím.

Hypotéza 4: Fyzioterapeutka Domova sociálnych služieb Synnómia vidí význam v praktizovaní canisterapie a je spokojná s jej využívaním pri klientoch s ťažkým mentálnym aj telesným postihnutím.

5.3 Výskumná vzorka

Náš výskum sme realizovali v Domove sociálnych služieb Synnómia v Žiline. Výskum trval v časovom rozmedzí od 10.08.2011 do 18.01.2012. Výskumnú vzorku tvorili mentálne postihnuté deti, ktoré majú aj telesné postihnutia. Ďalej sa náš výskum zameriaval aj na spokojnosť fyzioterapeutky tohto zariadenia, ktorá s nami v rámci canisterapie spolupracovala. Celá výskumná vzorka pozostávala z 5 klientov s ťažkými kombinovanými postihnutiami. Do výskumu sme zaradili aj fyzioterapeutku, ktorá nám odpovedala na otázky ohľadom našej spolupráce formou dotazníka.

5.4 Metódy výskumu

V našej práci sme sa zameriavali na kvalitatívnu zložku našej činnosti. Metódu výskumu tvorila jedna dotazníková forma v rámci spolupráce s fyzioterapeutkou zariadenia, ktorá pozostávala z 10 otázok.

Druhú metódu našej práce tvorila metóda pozorovania, na základe ktorej sme dospeli k výsledkom v oblasti canisterapie pri práci s klientmi s ťažkým telesným a mentálnym postihnutím.

Ďalšiu metódu tvorilo zaznamenávanie postupov canisterapie, spisovanie postupov práce a dosiahnutých výsledkov či konzultovanie našej práce s odborníkmi a vyškoleným personálom.

5.5 Organizácia a spracovanie výskumu

Klient číslo 1

Diagnóza: *Detská mozgová obrna, trvale pripútaný na lôžko*

Canisterapeutické a pomocné techniky využívané počas práce s klientom:

- rozvoj jemnej motoriky hladkaním psa,
- rozvoj jemnej motoriky česaním psa,
- kooperácia s klientom pri čítaní knihy /prekladanie stránok/,
- uvoľňovanie hrubej motoriky polohovaním dolných končatín na psovi,
- uvoľňovanie spasticity tela technikou polohovania,
- perličkové kúpele,
- parafínové zábaly.

Rozbor canisterapeutických techník využívaných počas práce s klientom číslo 1

Pri tomto klientovi, ktorý je trvalo pripútaný na lôžko (väčšinou je uložený vo svojom kočíku), sme využívali vyššie spomenuté canisterapeutické techniky, ktoré si v tejto časti, pre lepšiu prehľadnosť, viac priblížime.

Hladkaním srsti psa sme ho nenásilnou formou (sám to chcel) nútili k aktivizácii pohybu prstov a dlaní, ktoré sú zasiahnuté spazmom a kŕčovité. Psa sme prikladali na obidve strany, aby na neho dočiahol s obidvoma rukami a aby tak aktivizoval ľavú a pravú stranu ruky, ktoré sú obidve rovnako spastické a kŕčovité.

Klientove prsty sú v tomto prípade ohnuté akoby do oblúka smerom do vnútornej strane dlaní. Uvoľňovanie (aspoň čiastočné) jeho prstov sme sa snažili praktizovať pomocou odmeňovania psov piškótami. Do dlane a medzi prsty sme mu nalámali piškóty, ktoré v tomto prípade slúžili ako odmena pre psov, pričom psy si ich pomaly z jeho dlaní a z prstov brali, kde zároveň nastávala stimulácia olizovaním a následné čiastočné uvoľnenie kŕčov a spazmu.

Jemnú motoriku sme precvičovali aj s pomocou nástrojov na úpravu srsti psov. Do jeho ruky, ktorá už bola čiastočne uvoľnená, sme vložili kefu

alebo hrebeň a klient mal možnosť česať psa. Popri tejto činnosti sme ho chválili, pričom sme mohli zároveň vidieť sprievodné prejavy emócií šťastia a spokojnosti. Prejavovali sa širokým úsmevom, ktorý bol mnohokrát sprevádzaný aj nadmerným slinením. Medzi prejavy radosti patrilo aj „tlieskanie“, kde klient používal obidve ruky a snažil sa ich dávať k sebe rýchlymi pohybmi, pričom v jeho orofaciálnych prejavoch sme mohli pozorovať široký úsmev sprevádzaný zvýšeným slinením.

Tohto klienta sme stimulovali aj knihami s tematikou psov či zvierat, keďže veľmi rád počúva čítaný text. Pri tejto činnosti sme vzájomne kooperovali pri prekladaní stránok knihy, ukazovaní obrázkov a hladkaním živého psa. Prenášali sme text „do reality“, v ktorej mal možnosť cítiť na vlastnej koži srst psa.

Dolné končatiny sme stimulovali a zároveň ich ohrievali srstou veľkého psa, na ktorého sme vyložili klientove nohy. Pri tomto procese uvoľňovania dolných končatín bol klient prikrytý dekou, aby sa proces uvoľňovania zvýšil a aby sa zároveň ohrialo celé telo. V rámci tohto procesu sme relaxovali s klientom, pričom sme mu čítali knihu a on mal zároveň možnosť hladkať aj druhého psa. Po postupnom oddialení veľkého psa ostával klient po dobu 10 minút prikrytý dekou a následne bola u neho vykonaná fyzioterapia, ktorú praktizovala vyškolená fyzioterapeutka zariadenia.

Pri klientovi bola vykonávaná aj technika polohovania, ktorou sme pôsobili na spasticitu jeho tela pomocou tepla, ktoré sála zo psej srsti a kože. Pôsobili sme na uvoľňovanie tela a následne nastal proces fyzioterapie, ktorý tento účinok ešte posilnil.

Spolupracovali sme s fyzioterapeutkou zariadenia pri perličkových kúpeľoch aj parafínových zábaloch klienta. Spočiatku sme vykonali polohovanie so psami, potom sme klienta následne položili do perličkového kúpeľa a uložili sme ho ležať na masážne lehátko, kde sme na ňom vykonali parafínové zábaly. Okolo tela klienta boli obložené psy, čím sa účinok tepelného efektu ešte viac zvýšil.

Canisterapia u klienta prebieha aj naďalej.

Klient číslo 2

Diagnóza: *Detská mozgová obrna – kvadraparetická, spastická forma, psychomotorická retardácia, epilepsia, trvalo pripútaný na lôžko, neschopnosť nácviku jednoduchej práce*

Canisterapeutické a pomocné techniky využívané počas práce s klientom:

- rozvoj jemnej motoriky hladkaním psa,
- kooperácia s klientom pri striedaní obidvoch rúk pri hladkaní psa,
- polohovanie ako technika na uvoľňovanie spasticity,
- perličkové kúpele,
- parafínové zábaly.

Rozbor canisterapeutických techník využívaných počas práce s klientom číslo 2

Tento klient je taktiež trvalo pripútaný na lôžko, väčšinou posadený vo svojom kočíku. Klientovým sprievodným javom sú epileptické záchvaty. S jeho telom je ťažšia manipulácia, nedokáže spolupracovať a jeho dolné končatiny sú neohybné.

Pri tomto klientovi sme používali polohovaciu pomôcku vrece, ktoré je naplnené guľčkovou výplňou, a do ktorého sme klienta položili. Vedľa neho sme dali malého psa, aby na neho dočiahol. Precvičovali sme jemnú motoriku hladkaním psa. Psa sme dávali aj do kočíka klientovi, kde sme mu hovorili, ako má hladkať psa. Kládli sme dôraz na to, aby klient pracoval s obidvomi rukami. Ľavá ruka je slabšia ako pravá, preto sme sa zameriavali na prácu obidvoch rúk.

Pri rozvíjaní jemnej motoriky sme využívali aj rôzne pomôcky ako sú masážne lopty, inteligentnú plastelínu či tepelné vrecká samozrejme všetko spoločne so psami.

Ďalšou technikou, ktorú sme využívali pri tomto klientovi bola technika polohovania. Jednou z možností, ktorú sme využívali v rámci polohovania bola vodná posteľ, na ktorú sme ku klientovi položili psov. V tomto prípade sme pôsobili na dolné končatiny. Psov sme klientovi obložili okolo nôh a za pomoci

suchého tepla vo vankúšikoch sme zvyšovali pôsobenie tepla. Tento klient počas polohovania relaxoval a polohy psov sa počas jednej polohovacej jednotky nemenili. Po postupnom odobratí psov nastal proces fyzioterapie uskutočňovaný vyškolenou fyzioterapeutkou.

Ďalší spôsob polohovania, ktorý sme využívali pri klientovi bolo polohovanie na klasickej posteli alebo vo vreci. Vo vreci sme taktiež pôsobili hlavne na dolné končatiny a po odobratí psov nastal opäť proces fyzioterapie.

Na posteli sme pôsobili prostredníctvom polohovania ako na dolné končatiny, tak na prehriatie celého tela. Psy boli poukladané okolo tela klienta tak, aby sa dotýkali tých častí, ktoré sme chceli najviac ovplyvniť teplom. Polohovacia jednotka trvala 30 minút so psami, po odobratí psov ostal klient ešte 10 minút prikrytý dekou a následne po tomto procese nastal ďalší proces, tento krát, fyzioterapie.

Asistovali sme aj fyzioterapeutke pri perličkových kúpeľoch a parafínových zábaloch. Psy boli pri parafínových zábaloch použité ako relaxačné prostredníky.

Canisterapia u klienta prebieha aj naďalej.

Klient číslo 3

Diagnóza: *Cerebrálna lézia s následnou psychomotorickou retardáciou so zmiešanými epileptickými syndrómami, neschopnosť samo obsluhy, neschopnosť nácviku jednoduchej práce, neschopnosť chôdze*

Canisterapeutické a pomocné techniky využívané počas práce s klientom:

- rozvoj jemnej motoriky hladkaním psa,
- rozvoj hrubej motoriky prikladaním psa na dolné končatiny,
- uvoľňovanie spasticity polohovaním,
- kooperácia s klientom pri nácviku pamäťových hier /kooperácia so psami/,
- kooperácia klienta s druhým klientom za pomoci psov,
- perličkové kúpele,

- parafínové zábaly.

Rozbor canisterapeutických techník využívaných počas práce s klientom číslo 3

Rozvoj jemnej motoriky sme praktizovali hladkaním psa, ktorý bol spolu s klientom uložený v polohovacom vreci. Tento klient má výraznú spasticitu na obidvoch rukách. U tohto klienta sme rozvíjali jemnú motoriku aj česáním psa pšej srsti, z ktorého mal veľkú radosť, čo sa prejavovalo širokým úsmevom aj zvýšeným slinením.

Hrubú motoriku sme ovplyvňovali najprv tepelným efektom pšej srsti a kože (polohovaním) a následne na polohovanie nastali cvičenia, vďaka ktorým sa hrubá motorika precvičovala. Klient cvičil zároveň so psom. Uskutočňovali sme vzájomnú kooperáciu, kde fyzioterapeutka ovplyvňovala pohyb klientových dolných končatín a my sme ovplyvňovali pohyb končatín psa. To odbúrало pozornosť klienta od procesu fyzioterapie a sústredil sa na prácu, ktorá sa robila so psom. Nastal tu význam prenesenej pozornosti, vďaka ktorému klient videl podobné pohyby, ktoré sa robili s jeho končatinami na psovi. Okrem účinky uvoľnenia končatín, malo toto aj psychický význam, nakoľko klientovi sa to páčilo a vykazoval známky radosti (úsmev, slinenie).

Napriek výraznej spasticite na rukách s nami klient veľmi rád kooperuje. Pamäťové stopy sú u klienta zjavne výraznejšie, pretože si dokáže zapamätať vek všetkých psov a dokáže ich rozoznať podľa mien. Kooperovali sme s ním na ukazovaní veku psov na klientových prstoch, pričom my sme povedali meno psa a klient ukázal na výrazne spastických rukách vek daného psa. Toto považujeme za veľký prínosný, pretože to klienta nútilo rozmýšľať a následne nám svoj výsledok s radosťou ukázal.

Tento klient dokáže kooperovať aj s iným klientom, ktorého sme k nemu položili do polohovacieho vaku. Obidvaja klienti ležali vo vaku a medzi nich sme uložili malého psa, ktorý tiež ležal. Klienti hladkali psa rukami, ktoré majú zasiahnuté spazmom, zároveň sme pod ich dolné končatiny uložili veľkého psa, na ktorom mali vyložené nohy. Predtým sme ich vyzuli, aby mali priami kontakt so srstou psa a celé nohy sme im následne prikryli

dekou. V rámci relaxácie sme im aj čítali texty z kníh o zvieratách a následne nám ukazovali zvieratá na obrázkoch z tejto knihy.

Tento klient veľmi rád kooperoval so psami aj spoločne s druhým klientom. Po odobratí psov boli u klientov vykonané masážne cvičenia, ktoré vykonávala fyzioterapeutka zariadenia, a pri ktorých boli stále prítomné aj psy ako súčasť procesu.

Kooperovali sme spoločne s fyzioterapeutkou pri perličkových kúpeľoch a parafínových zábaloch klienta.

Canisterapia u klienta prebieha aj naďalej.

Klient číslo 4

Diagnóza: *Detská mozgová obrna, Dyslália gravis, Strabizmus, očná vada*

Canisterapeutické a pomocné techniky využívané počas práce s klientom:

- precvičovanie jemnej motoriky spoločnými hrami so psami,
- precvičovanie jemnej motoriky hladkaním psa,
- precvičovanie jemnej motoriky česaním psa,
- precvičovanie hrubej motoriky cvičením psov,
- precvičovanie hrubej motoriky vodením psov na vôdzke,
- precvičovanie hrubej motoriky pomocou techniky jednotlivých cvikov tanca so psom,
- integrácia do spoločnosti prostredníctvom psov,
- kooperácia na spoločných aktivitách.

Rozbor canisterapeutických techník využívaných počas práce s klientom číslo 4

Tento klient nie je trvalo pripútaný na lôžko, je chodiaci aj keď je chôdza trochu strnulejšia a ťažkopádnejšia. Z tohto dôvodu sme mohli v praxi využívať aj rôzne spoločné hry, na ktorých kooperujeme s klientom za pomoci psov. Klientove prsty sú vystreté, ale vyskytuje sa na nich čiastočná spasticita. Klient sa veľmi rád zúčastňoval spoločných hier a aktivít, pri ktorých mu asistovali psy. Tento klient je v zariadení stále, domov vôbec nechodí a možno

aj z toho dôvodu potrebuje cítiť zvýšenú potrebu lásky a náklonnosti, ktoré mu psy bezhranične prejavovali. Medzi aktivity, ktoré sme s klientom a so psami praktizovali za podpory psov bolo napríklad skladanie puzzle s tematikou psov a zvierat, kreslenie na rôznu tematiku, používanie prstových farieb v kreslení a robenie odtlačkov psích labiek pomocou týchto farieb.

Keďže sa klientovi páčila náklonnosť psov, veľmi rád ich hladkal a maznal sa s nimi. Následne sme ho nechali nech psom upraví srst'. Klienta veľmi bavila práca so psami a veľmi rád sa staral aj o ich srst'. Striedal pritom kefy s hrebeňmi a dokázal rozlíšiť, na ktorú časť tela psa je vhodnejšia kefa a na ktorú hrebeň. Pri všetkých týchto činnostiach pracoval klient s rukami a precvičoval si tak jemnú motoriku rúk, prstov a pracoval s pohybmi dlaní.

Zvýšenú pozornosť sme venovali aj rozvoju hrubej motoriky, keďže klient je mobilný, ale jeho chôdza je ťažkopádnejšia a pohyby jeho tela nie sú úplne koordinované. Klientovi sme vysvetlili jednotlivé prvky základného výcviku psov, ktoré následne po nás so psami opakoval.

Pri precvičovaní hrubej motoriky sme využívali aj jednotlivé prvky psieho športu, tanca so psom, ktoré sa klient od nás naučil a následne praktizoval s malým psom. Veľmi významnú rolu tu majú prvky nazývané „kroky“, pri ktorých pes musel prechádzať popod nohy kráčajúceho klienta. Tiež preskakovanie cez nohy alebo spoločné cúvanie ovplyvňovalo hrubú motoriku klienta. Okrem hrubej motoriky sme tu pôsobili aj emocionálnu a psychickú stránku klienta, keďže sa musel naučiť psov motivovať a chváliť. Radosť zo vzájomných úspechov bola prejavovaná úsmevom, tleskaním a radostnými výkrikmi.

Klient si mohol aj sám vodiť psov na vôdzkach ako na dvore zariadenia, tak v meste v rámci spoločných prechádzok alebo výletov. Svalový tonus jeho nôh sa postupne uvoľňoval následnými relaxačnými technikami a polohovaním.

S klientom sme sa zúčastnili aj viacerých akcií spoločne so psami, pomocou ktorých sme sa zameriavali na jeho integráciu do spoločnosti. Nacvičovali sme vystúpenia, kooperovali sme s ostatnými klientmi zariadenia a

tiež so psami a následne sme naše spoločné vystúpenia predviedli pre intaktnou skupinou obyvateľstva. Vystúpenia sa niesli v zmysle tanečných krokov, spevu alebo divadelných vystúpení.

Klient s nami radostne kooperoval na všetkých aktivitách, pri nacvičovaniach vystúpení na akcie či na spoločných výletoch alebo pri práci so psami. Kooperoval s nami aj spoločne s ostatnými klientmi zariadenia, vychovávateľmi zariadenia a psami.

Canisterapia u klienta prebieha aj naďalej.

Klient číslo 5

Diagnóza: *Mentálna retardácia ťažkého stupňa*

Canisterapeutické a pomocné techniky využívané počas práce s klientom:

- integrácia do spoločnosti prostredníctvom psov,
- kooperácia v rámci aktivít so psami,
- precvičovanie jemnej motoriky hladkaním psa,
- precvičovanie jemnej motoriky prostredníctvom česania psa,
- technika polohovania využívaná u klienta ako relaxačná technika na upokojenie.

Rozbor canisterapeutických techník využívaných počas práce s klientom číslo 5

Klient je chodiaci, ale v jeho prejavoch je cítiť mentálnu retardáciu ťažkého stupňa. Sprievodným prejavom je neustále hranie sa s vlastnými ušnými boltcami. Prejavom jeho radosti je široký úsmev, povedanie nášho mena alebo mena psa piskľavým tónom. Klient je hovoriaci.

U tohto klienta sme sa zameriavali na jeho integráciu do spoločnosti prostredníctvom psov. Zameriavali sa aj na kooperáciu s ostatnými klientmi a psami. Aj napriek ťažkej mentálnej retardácii sa klient rád zúčastňoval spoločných aktivít a vystúpení, ktoré sa zameriavali na divadelnú a tanečnú zložku. Týmto sme pôsobili aj na rozvoj pamäti a emocionálnu zložku osobnosti či sme rozvíjali tvorivosť klienta.

Klient rád kooperoval na spoločných aktivitách so psami. Využívali sme kreslenie za pomoci prstových farieb na rozvoj jeho tvorivosti. Tiež robil pomocou prstových farieb aj odtlačky psích labiek.

Pôsobili sme aj na jemnú motoriku klienta. U tohto klienta nebolo treba pôsobiť na odbúravanie spasticity ale jemnú motoriku sme precvičovali z dôvodu koordinovanejších pohybov a zvládnutie ovládania svojej sily. Psov hladkal v jednotlivých intervaloch, ktoré mali rôzne dĺžky vždy podľa pokynov canisterapeuta. Klient bol takto nútený počúvať pokyny canisterapeuta a tieto následne splniť. Nič nerobil nasilu, so všetkého mal radosť. Mal možnosti aj samovoľne hladkať psov.

U tohto klienta sa využívali aj techniky česania psov, zamerané na koordinované pohyby.

Využívali sme aj techniku polohovania, ktorá u klienta slúžila ako relaxačná technika na upokojenie alebo ako metóda relaxácie po vyššie spomínaných aktivitách. Klient relaxoval na striedačku s jedným, dvoma alebo tromi psami.

Canisterapia u klienta prebieha aj naďalej.

5.6 Výsledky výskumu

Z nášho pozorovania, spolupráce s odborníkmi a zaznamenávania postupov v rámci canisterapie sme u týchto piatich klientov videli zlepšenia v oblastiach:

- motorickej,
- emociónálnej,
- psychickej,
- pamäťovej,
- relaxačnej,
- v oblasti kooperácie s ostatnými klientmi,
- v oblasti kooperácie s canisterapeutom,
- v oblasti kooperácie so psami,
- v oblasti zlepšenia jemnej motoriky,

- v oblasti tvorivosti,
- v oblasti motivácie,
- v oblasti nadväzovania kontaktov s intaktnou časťou populácie,
- v oblasti rozvíjania fyzických možností,
- v oblasti koncentrácie,
- v oblasti uvoľnenia svalových tonusov.

Rozbor jednotlivých otázok dotazníka, ktorý bol určený pre fyzioterapeutku zariadenia:

V prvej otázke sme sa pýtali na názor fyzioterapeutky v rámci využívania psov pri fyzioterapii. Odpoveď znela, že jej názor je *pozitívny*.

Druhá otázka sa týkala názoru na to, či je podľa nej využívanie psov v rámci fyzioterapie prínosné a žiadali sme aj napísať zdôvodnenie. Odpoveď bola opäť *pozitívna* a znela *áno*. Ako zdôvodnenie fyzioterapeutka uviedla:

- *liečebný účinok,*
- *navodenie fyzickej a psychickej pohody klientov,*
- *pozitívne ovplyvnenie pri depresiách, strese...,*
- *pozitívnu energiu,*
- *motiváciu klientov,*
- *relaxáciu,*
- *navodenie pocitu radosti.*

V tretej otázke sme sa jej pýtali na charakteristiku činností, pri ktorých sa najviac stretáva s využívaním psov v rámci fyzioterapie. Uvádzame jej odpovede:

- *polohovanie,*
- *pohybová liečba,*
- *hladkanie psov,*
- *objímanie psov,*
- *držanie psov na rukách,*
- *prihováranie sa psom.*

V štvrtej otázke sme sa zameriavali na význam polohovania so psami s v rámci fyzioterapie. Odpovede fyzioterapeutky:

- *prehriatie končatín a celého tela,*
- *prevencia dekubitov,*
- *prekrvenie končatín,*
- *pozitívne ovplyvnenie psychického stavu,*
- *uvoľnenie,*
- *relaxácia,*
- *zlepšenie koordinácie,*
- *zlepšenie koncentrácie.*

Piata otázka sa zameriavala na odpoveď, či je podľa fyzioterapeutky canisterapia prospešná pri rozvíjaní jemnej motoriky klientov. Jej odpoveď znela *áno*. Pri tejto otázke sme požadovali aj zdôvodnenie, ktoré znie nasledovne:

- *schopnosť ovládať menšie skupiny svalov,*
- *fyzická aktivita,*
- *presné pohyby prstov*
- *mimické svaly – výraz tváre, pohyby očí,*
- *siahanie na psa,*
- *dotýkanie sa ho*
- *manipulácia so psami,*
- *koncentrácia,*
- *koordinácia,*
- *úchop,*
- *posilnenie svalov.*

Šiesta otázka sa týkala odpovede, či je podľa fyzioterapeutky canisterapia prospešná pri rozvíjaní hrubej motoriky klientov. Na túto otázku odpovedala tak isto kladne – *áno*. Zdôvodnenie znie takto:

- *zlepšenie koordinácie pohybov klientov,*
- *pohyb celého tela,*

- *ovládanie svalových skupín,*
- *fyzická aktivita,*
- *motivácia.*

Siedma otázka sa týkala názoru fyzioterapeutky, či by odporúčala využívať canisterapiu aj iným zariadeniam. Jej odpoveď bola pozitívna – *áno* a zdôvodnenie znie:

- *pre už vyššie spomenuté priaznivé psychické a fyzické ovplyvnenie klientov.*

Ďalšia otázka sa týkala spolupráce so psami, konkrétne ako sa fyzioterapeutke spolupracuje so psami v rámci fyzioterapie. Odpoveď je kladná a znie *veľmi dobre*.

V deviatej otázke sme sa pýtali, či by fyzioterapeutka rada využívala psov v rámci fyzioterapie aj naďalej. Jej odpoveď znie – *áno*.

Posledná, desiata, otázka sa týkala názoru fyzioterapeutky, ktorá spolupracuje v rámci fyzioterapie so psami. Pýtali sme sa jej, v čom vidí najväčšie úspechy a prínosy využívania psov v rámci fyzioterapie. Znenie jej odpovedí je nasledovné:

- *klienti prídu na iné myšlienky,*
- *ich radosť,*
- *ich úsmev,*
- *ich vďačnosť,*
- *uvoľnenie spastického, stuhnutého svalstva a,*
- *d'alších, predtým spomínaných výhod.*

Rozbor hypotéz výskumu:

Hypotéza 1: V rámci využívania canisterapie nastáva u klientov Domova sociálnych služieb Synnómia v Žiline zlepšenie v rozvíjaní jemnej motoriky.

Hypotéza 1 sa nám v praxi pri klientoch potvrdila. U všetkých sledovaných klientoch sa pomocou canisterapie zlepšila práca s ich jemnou motorikou. Jej rozvíjanie bolo úspešné a zohrávala pri tom rolu aj veľká

motivácia, ktorú klienti v psoch videli. V spolupráci s fyzioterapeutkou sme mali možnosť rozvíjať jemnú motoriku pomocou psov aj za pomoci profesionálnych fyzioterapeutických techník.

Hypotéza 2: V rámci využívania canisterapie nastáva u klientov Domova sociálnych služieb Synnómia v Žiline zlepšenie v rozvíjaní hrubej motoriky.

Hypotéza 2 sa nám v praxi u klientov potvrdila. Canisterapia napomáhala v rozvoji hrubej motoriky konkrétnymi cvičeniami či úkonmi. Po technike akou bolo polohovanie nastal proces fyzioterapie, ktorý účinky ešte zvyšoval.

Hypotéza 3: Canisterapia pomáha pri odbúravaní spazmov a kŕčov tela u klientov s ťažkým mentálnym a telesným postihnutím.

V spolupráci s fyzioterapeutkou zariadenia sme vykonávali u klientov, ktorí majú spastické a kŕčovitú časť tela techniku polohovania. Prehrievaním spastických častí tela klientov prostredníctvom hrejivých účinkov psej srsti a kože sme pôsobili na uvoľňovanie spazmov a kŕčov. Následná fyzioterapia, ktorá po tomto procese nastala tieto účinky posilnila a z tohto dôvodu sa nám táto hypotéza potvrdila.

Hypotéza 4: Fyzioterapeutka Domova sociálnych služieb Synnómia vidí význam v praktizovaní canisterapie a je spokojná s jej využívaním pri klientoch s ťažkým mentálnym aj telesným postihnutím.

Z otázok dotazníka, ktorý bol určený pre fyzioterapeutku zariadenia sa nám táto hypotéza potvrdila. Všetky analýzy otázok dotazníka sú charakterizované vyššie v tejto podkapitole.

5.7 Odporúčania pre prax

Pre pozitívne výsledky u klientov, u ktorých sa metóda canisterapie preukázala ako efektívna ako po psychickej, emocionálnej stránke tak aj po stránke fyzickej, odporúčame s canisterapiou dlhodobo a v pravidelných intervaloch pokračovať.

Odporúčame vykonávať canisterapiu pri ťažkých telesných a mentálnych postihnutiach v spolupráci s vyškolenými odborníkmi.

Odporúčame využívať čo najširšie spektrum canisterapeutických metód na rozvoj jemnej a hrubej motoriky.

Techniku polohovania odporúčame vykonávať iba s pomocou fyzioterapeuta.

Canisterapiu by mali vykonávať iba odborníci, profesionáli s vysokoškolským vzdelaním v niektorej zo sociálnych alebo medicínskych oblastí, aby nedochádzalo k poškodzovaniu klientov neodbornými zásahmi.

Odporúčame, aby boli naše výsledky publikované v odborných časopisoch s veterinárnou, kynologickou, pedagogickou alebo medicínskou tematikou, aby z nich mohli čerpať aj ostatní canisterapeuti a aby im mohli byť nápomocné pri výkone canisterapie.

ZÁVER

Záverom by sme radi spomenuli, že pomoc druhým prostredníctvom našich psov sa stala veľmi významnou súčasťou našich životov. Nielen, že nás naplňa, ale aj jej výsledky sú potešiteľné v každom jednom prejave handicapovaného človeka. Canisterapia sa pomaly dostáva do popredia aj u nás a zariadenia majú čoraz lepšie podmienky na jej uskutočňovanie.

Domov sociálnych služieb Synnómia, v ktorom canisterapiu praktizujeme, má na jej výkon dobré materiálne vybavenie, čo sa týka pomôcok, ale aj personálne zázemie, v ktorom sa nám dobre pracuje a spolupracuje s odborníkmi.

Naša práca obsahovala len časť toho, čo v praxi robíme, avšak práve táto časť je pre ľudí, u ktorých ju robíme, veľmi podstatná.

Psy sú v dnešnej dobe už niečo viac ako len ozdoba záhrad. Sú spoločníkmi ľudí v mnohých oblastiach života a vďaka ich nenásilnému prístupu, nadšeniu pre danú vec, lásky bez pretváranky sa stali naozajstnými pomocníkmi mnohých, nielen handicapovaných ľudí.

Ak človek pre niečo žije, snaží sa v tom dosiahnuť maximum, a tak uspokojovať svoje potreby. Mať niečo, čo človeka naplňa a posúva ho stále ďalej a ďalej je to najlepšie, čo môže sám pre seba a pre druhých urobiť. Našou životnou cestou, životnou filozofiou sa stala práve canisterapia, ktorá dala nášmu životu iný a plnohodnotnejší rozmer – rozmer pomoci a radosti, ktorú prežívame spolu s každým, komu pomôžeme. Táto práca nám len potvrdzuje, aké dôležité je pre človeka zdravie.

Canisterapia je metóda, ktorá dokáže urobiť pokroky na základe vzájomnej lásky či radosti, ktorá je v dnešnej dobe veľmi dôležitá, ale hlavne je pre handicapovaných ľudí veľkým prínosom.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ARKOW, P. 2004. *Animal Assisted Therapy and Activities*. 2004. 195 s. 856-627-5118.
- BOROŠ, Július. 2003. *Psychológia*. Bratislava : Iris, 268 s., ISBN 80-8877-887-5.
- CSOKOVÁ, Z. 2008. Pozitívna interakcia medzi človekom a zvierat'om. In: *Nielen pes a mačka*, 2008, Bratislava: SAMOSATO, č. 9, s. 18-19. ISSN: 1335 – 7778.
- CSOKOVÁ, Z. 2008. Smerovanie canisterapie na Slovensku. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2008, 6/2008, s. 42-43.
- ČIHÁK, Radomír. 2001. *Anatomie I*. Praha : Grada Publishing, 477 s., ISBN 80-7169-970-5.
- EISERTOVÁ, J. – BURSOVÁ, Z. 2009. Dobrovolnícká služba v oblasti canisterapie jako prostředek rozvoje odborných kompetencí. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2009, 6/2009, s. 46-49.
- FERKO, J. 2010. *Zborník prednášok*, Bratislava: Výcviková škola Doggie. ISBN 978-80-970605-0-3.
- FREEMAN, M. 2008. Canisterapia není jen polohování. Psi místo polštářů. In: *Pes přítel člověka*. ISSN 0231-5424, 2008, 7/2008, s. 26-27.
- FRIDRICHOVÁ, D. 2001. Canistearapia léčba přítomnostíou psíka. In: *Pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2001, 9-10/2001, s. 16-17.
- FRNČOVÁ, L. 2008. Canisterapie a Dášenka. In: *Pes přítel člověka*. ISSN 0231-5424, 2008, 3/2008, s. 48-49.
- HAJROVÁ, J. 2003. Severský pes a canisterapia. In: *Pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2003, 10/2003, s. 46-49.
- JAVORKA, Kamil a kol. 2009. *Lekárska fyziológia*, Martin : Osveta, 742 s., ISBN 978-80-8063-2915.
- KADNÁROVÁ, J. 2005. Canisterapia a rodézsky ridgeback. In: *Pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2005, 6/2005, s. 46-47.
- KALINOVÁ, V. 2006. Účastníci canisterapeutického procesu. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2006, 9/2006, s. 37-39.

- KONTOVÁ, L., KRISTOVÁ, J. 2006. *Základy ošetrovania a asistencie*, Martin: Osveta, 293 s. ISBN: 80-8063-235-9.
- KRAUS, Josef a kol. 2004. *Dětská mozková obrna*, Praha : Grada, 348 s., ISBN 80 247-1018-8.
- MICHALKOVÁ, M. 2007. Ako žiť, alebo ako sa nenudiť...In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2007, 7/2007, s. 53.
- MICHALKOVÁ, M. 2008. Canisterapia u detí s logopedickými problémami. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2008, 1/2008, s. 52.
- NEHILOVÁ, H. 2006. Canisterapia. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2006, 6/2006, s. 48-49.
- NERANDŽIČ, Z., *Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit*, Praha: Albatros, 2006. 159 s. ISBN: 80-00-01809-8.
- RUŽIČKA, J. 2010. Animoterapie: další krok vpřed. In: *Svět psu*. ISSN 1211-2976, 2010, 2/2010, s. 44-45.
- SALOŇOVÁ, S. 2006. Canisterapia. In: *Život so psom*. ISSN 1336-5940, 2006, 2/2006, s. 18.
- SVOBODOVÁ, I. – TICHÁ, V. 2004. Výběr psa pro canisterapii aneb genetika je věda komplikovaná. In: *Pes přítel člověka*. ISSN 0231-5424, 2004, 10/2004, s. 28.
- ŠKRABÁLKOVÁ, M. 2007. Canisterapia očami iných. In: *Kynologická revue*. ISSN 1335-9282, 2007, 4/2007, s. 19-21.
- ŠRAMKA, M. 2002. Canisterapia. In: *Pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2002, 5-6/2002, s. 18-19.
- TICHÁ, V. 2007. Polohování jako jedna z metod canisterapie. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2007, 5/2007, s. 38-40.
- TICHÁ, V. 2007. Pusobení canisterapie. In: *Nielen pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2007, 6/2007, s. 20-23.
- TÓTHOVÁ, D. 2003. Canisterapia v škole. In: *Pes a mačka*. ISSN 1335-7778, 2003, 9/2003, s. 40-41.
- TÓTHOVÁ, D. 2004. Canisterapia. In: *Život so psom*. ISSN 1336-5940, 2004, 1/2004, s. 8-9.

TÓTHOVÁ, D. 2005. Pes v škole. In: *Život so psom*. ISSN 1336-5940, 2005, 2/2005, s. 6-7.

VELEMÍNSKÝ, M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatku*, České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN: 978-80-7322-109-6.

WOLOY, M. E., *Pes a lidská duše*, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2005. 94 s. ISBN: 80-85880-423.

PRÍLOHY

Príloha A – dotazník

Dotazník

Vážená pani fyzioterapeutka.

Dostáva sa Vám do rúk dotazník, ktorý slúži na vysokoškolské účely, a pomocou ktorého by sme radi zistili Vaše názory na účasť psov pri terapeutických činnostiach klientov. Poprosím Vás o Váš čas pri jeho vyplňovaní. Dotazník je anonymný a jeho výsledky budú použité v rámci mojej diplomovej práce.

1. Aký máte názor na využívanie psov v rámci fyzioterapie?
 - a. pozitívny
 - b. negatívny

2. Je podľa Vás využívanie psov v rámci fyzioterapie prínosné?
 - a. áno
 - b. nie

Napíšte zdôvodnenie

3. Pri akých činnostiach sa najviac stretávate s využívaním psov v rámci fyziterapie?

4. Aký význam má polohovanie so psami v rámci fyzioterapie?

5. Je podľa Vás canisterapia prospešná pri rozvoji jemnej motoriky klientov?

a. áno

b. nie

Napíšte zdôvodnenie

6. Je podľa Vás canisterapia prospešná pri rozvoji hrubej motoriky klientov?

a. áno

b. nie

Napíšte zdôvodnenie

7. Odporučili by ste využívať canisterapiu v rámci fyzioterapie aj iným zariadeniam?

a. áno

b. nie

Napíšte zdôvodnenie

8. Ako sa Vám spolupracuje so psami v rámci fyzioterapie?

a. dobre

b. veľmi dobre

c. zle

d. veľmi zle

9. Rada by ste využívali psov v rámci fyzioterapie aj naďalej?

a. áno

b. nie

10. V čom vidíte najväčšie úspechy a prínosy využívania psov v rámci fyzioterapie?

Ďakujem Vám za čas, ktorý ste strávili vyplňovaním môjho dotazníka.

Príloha B – fotografie

Vzájomná harmónia medzi handicapovaným človekom a psom

Integrácia handicapovaných ľudí do spoločnosti prostredníctvom vystúpení na charitatívnej akcii

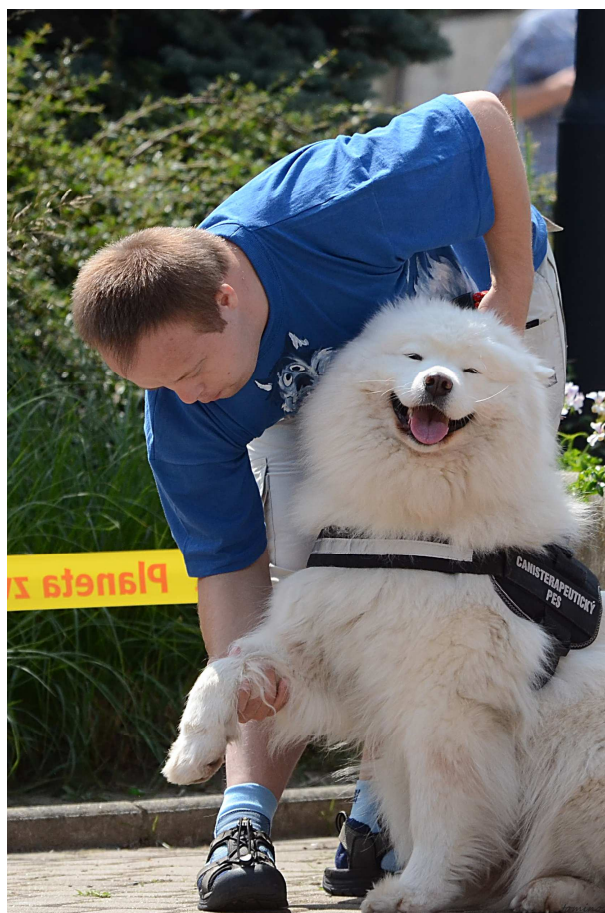
Integrácia handicapovaných ľudí do spoločností prostredníctvom akcie

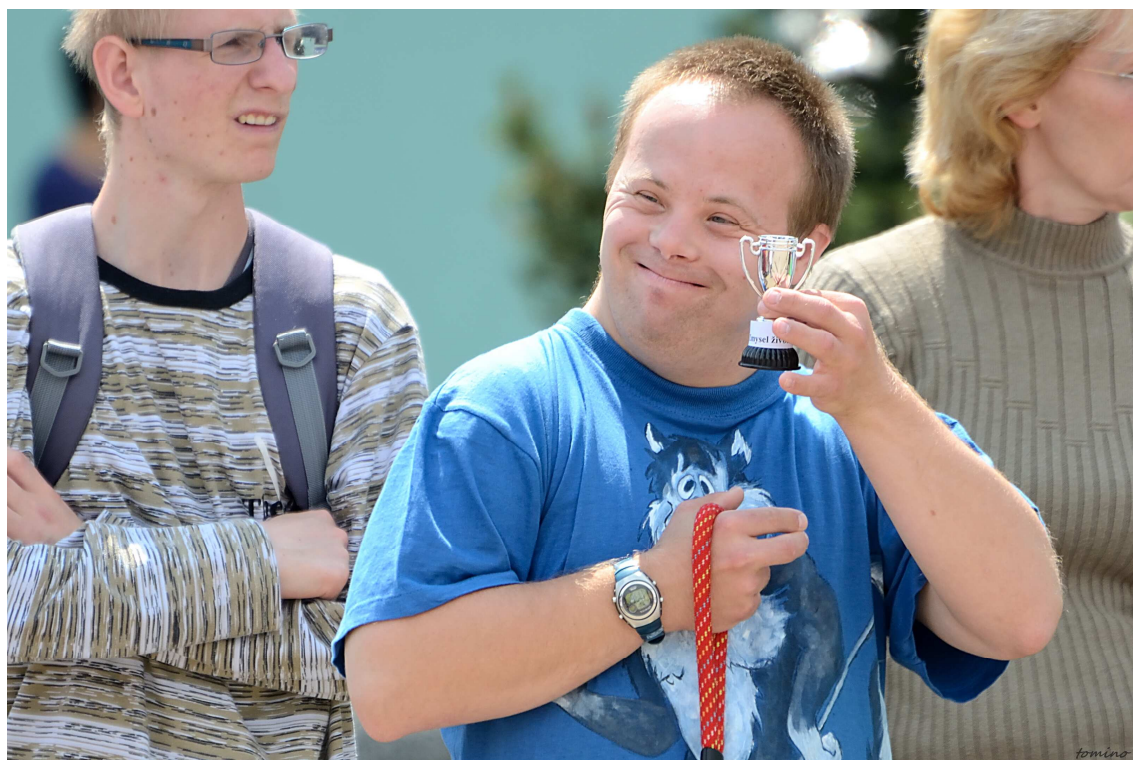

Spoločenská akcia

Prezentácia na charitatívnej akcii

Spoločenská akcia

Spoločenská akcia

Program pre klientov zariadenia

Prezeranie knihy a vzájomná kooperácia

Odpočinková aktivita – rozvoj jemnej motoriky pomocou hladkania psa

Spoločné ležanie na posteli

Rozvoj jemnej motoriky pomocou hladkania psa

Rozvoj jemnej motoriky pomocou česania srsti psa

Uvoľňovanie spasticity v suchom kúpeli

Polohovanie

Polohovanie a relaxačné aktivity

Skladanie puzzle so psom

Skladanie kociek

Polohovanie

Polohovanie

Polohovanie

Polohovanie

Polohovanie pred perličkových kúpeľom a parafínovými zábalmi

Polohovanie pred perličkových kúpeľom a parafínovými zábalmi

Polohovanie pred perličkových kúpeľom a parafínovými zábalmi

Napúšťanie vody do vane

Perličkový kúpeľ

Proces fyzioterapie po polohovaní

Proces fyzioterapie po polohování

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Bc. Martina Michalková

Odbor: 7506T002 - Špeciálna pedagogika obor

Forma štúdia: kombinované štúdium

Názov práce: Terapia s asistenciou psov (canisterapia) ako nástroj pri rozvíjaní jemnej, hrubej motoriky a odbúravaní spazmov tela u klientov s ťažkým telesným a mentálnym postihnutím v Domove sociálnych služieb Synnómia v Žiline

Rok: 2012

Počet strán bez príloh: 64

Celkový počet strán príloh: 88

Počet titulov českej literatúry a prameňov: 12

Počet titulov slovenskej literatúry a prameňov: 19

Počet titulov zahraničnej literatúry a prameňov: 1

Počet internetových zdrojov: 0

Vedúci práce: PhDr. Pavel Bryndzák, PhD.